ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ | ԹԻՒ 2,618 | Կ. ՊՈԼԻՍ. 1905, ԱՊՐԻԼ 23 — 6 ՄԱՅԻՍ | 1 ՐԷՊԻՒԼ ԷՎ", 1323 — 23 ՆԻՍԱՆ 1321 | ՇԱԲԱԹ

بوزانتيون
ايچيو يومى دبعادى غزته، صاحب امتياز و مدير مسئولى
بوزانت كچيان
مطبعه و اداره خانه سى باب عالى جاده سنده ٢٣-٢٥ نومرولى
دائره مخصوصه ده در

Բիւզանդիոն

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ԲԻՒԶԱՆԴ ՔԷՉԵԱՆ

PUZANTION
Journal Arménien Quotidien, Politique, Financier et Littéraire
Directeur - Propriétaire
PUZANT KÉTCHIAN
Bab-Ali Djaddéssi, № 23-25
CONSTANTINOPLE

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ — ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ — ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

"ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ„ Ի ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԹԻՒԸ

Ինչպէս մեր Աւագ Շաբաթ օրուան թիւը, այսօրուան թիւն ալ բացառապէս ծիւր պարունակութիւն մ'ունի, չորս երեսներն ամբողջովին յատկացուած ըլլալով ընթեռնլի լուրջ նիւթերու։

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՃԵՂՔՆԹԱՑ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ

Ամերիկայի մէջ աւելի դիւրին էր ամուսնանալ քան թէ ամուսնալուծում ստանալ։ Մինչև վերջին ժամանակս, Նիւ Եորք քաղաքին մէջ կարելի էր օրինական ամուսնութիւն կնքել, ծայրայեղօրէն պարզ պայմաններու տակ։ Քաղաքային կամ կրօնական ոչ մէկ արարողութեան պէտք կ'զգացուէր. Նոյն իսկ գրաւոր կամ բերանացի պայմանագիր մը հաստատել հարկ չէր դատուեր ամոլներուն միջև. Եթէ արդէն պանդոկի մը արձանագրութեան տումարին մէջ իբր այր և կին ինքզինքնին նշանակել տուած էին, օրինական ամուսնութիւն կնքած կ'համարուէին, կամ թէ երբ այր մը ո և է առթիւ այս ինչ տիկինն իբր իր կինը ներկայացնէր՝ դարձեալ ամուսնութիւնը կատարուած լմնցած կ'նկատուէր։ Այս ծայրայեղօրէն ազատ ու դիւրին ամուսնութեանց դրութիւնը հիմա զանց առնուած է, թէպէտ անոր ծնունդ տուած կնճռոտութիւններն և խնդիրները տակաւին դատարաններու առջև են։

Ամերիկացի աղջիկներն արտաքինքով որոշուած կուտան և իրենց վայելած թայլատուութեան հետեւանքով՝ անկանխամտած ամուսնութիւններ կ'կնքեն։ Զոր օրինակ, անգամ մը ինքնաշարժ կառքով երիտասարդ մը և օրիորդ մը միասին կ'ճամբորդէին։ Խօսակցութեան միջոցին՝

—Ես բանէ մը չեմ վախնար, ըսաւ աղջիկը։

—Բայց դուք կ'վախնաք հիմակ ա՛նմիջապէս ինծի հետ ամուսնանալէ, պատասխանեց երիտասարդը։

—Ո՛հ, ես պատրաստ եմ, եթէ դուք կ'ուզէք, յարեց օրիորդը։

Անմիջապէս ամէնէն մօտակայ քաղաքապետարանը գացին և ամուսնացան։

Միացեալ Նահանգաց բոլոր այն գաւառները, որք ամուսնական խիստ օրէնքներ դրած են, իրենց սահմանագծին մօտ ունին քաղաք մը, ուր կ'ապաստանին խստապահանջ ծնողքներու զօվէն փախած երիտասարդներն ու երիտասարդուհիներն և հոն տարագօրէն կ'պսակուին։ Օրինակի համար, Օհայօ Նահանգին բնակիչները, որք ամուսնական խիստ օրէնքներու ենթարկուած են, երբ պէտք ունենան արագօրէն կարգուելու, Օհայօ գետին վրայէն կ'անցնին կ'երթան Քէնդըքիի մէկ փոքրիկ քաղաքը, որ հանրածանօթ դարձած է «Կանանց Կրէթնա» անուամբ։ Այս տեղ, հաշտեցեալ ամուսնութեանց կայարաններուն մէջ կ'գտնուին «ամուսնացնող եկեղեցականներ»ը։ Այս պատուական Պատուելիներն հոգի կուտան որ սիրարշաւ ամուսնութիւններն ամէնէն աւելի չատ օրհնելու մէջ զիրար գերազանցեն. ու երախտագէտ յաճախորդներ միշտ չեն դադրիր անոնց ...ընելէ։ Հեռուէն մօտէն նուէր... և փեսայցուներ կուգան այս պսակադիր պատուելիներուն քով, որք մէկ տարուան մէջ լաւիկ մ՛իջիկ անկիւն մը կ'քաշուին և երբ 1000 պսակ կ'կատարեն։

Նիւ Եորք քաղաքին մէջ համբաւաւոր եկեղեցի մը կայ, որ ծանօթ է «Անկիւնի պզտիկ եկեղեցին» անուամբ, թէպէտ իր բո՛ւն անունն է «Այլակերպման Եկեղեցի»։ Եպիսկոպոսական բողոքականաց յատուկ նկարագեղ աղօթատեղի մըն է սա, ուր Նիւ Եորքի միւս բոլոր եկեղեցիներէն աւելի պսակ կ'կատարուի։ Բաւական տարիներ առաջ, երբ դերասանները՝ յայտ մաքրակրօններուն՝ այսօրուան յարգը չէին վայելեր, հռչակաւոր դերասան մը մեռաւ։ Հանգուցեալին բարեկամները գացին Երրորդութեան փառաւոր եկեղեցիի մը խստակրօն հովիւին, յուղարկաւորութեան փայլուն հանդէս մը կազմակերպելու համար։ «Մեր եկեղեցին մէջ ատանկ բաներ չենք ըներ, պատասխանեց երէցը, բայց սա անկիւնը պզտիկ եկեղեցի մը կայ, ուր կրնաք ուզածնիդ ընել։» Դերասանները՝ բարկացած՝ գացին իրենց ցոյց տրուած եկեղեցւոյ հովիւին, որ մեծ կարեւորութիւն տուաւ իրենց դիմումին և հարկ եղածը անօրինեց. այդ օրէն ի վեր «անկիւնի փոքր եկեղեցին» մեծ վարկ չահած է բոլոր դերասանական աշխարհին մէջ։ Հանգուցեալ դերասանը հոն թաղեցին և իրենցմէ չատերն ալ հոն ամուսնացան։ Այնքան դերասաններ և դերասանուհիներ պսակելով, պզտիկ եկեղեցին հռչակուեցաւ իբր ամուսնութեանց կեդրոն, ուր ամէն դասակարգէ փախստական զոյգեր՝ և հազարաւոր անձեր, որք ո և է յարանուանութեան հետ կապ չունին, գացին պսակուիլ։ Բայց այսօր այդ տեղի Կղերն ալ աւելի խիստ կանոններ հաստատած է, այնպէս որ դիւրին չէ երթալ հոն և ամուսնանալ առջի պէս սրարշաւ, գիշեր ըլլար թէ ցերեկ, և առանց ո և է տեղեկութիւն հաղորդելու։

Բայց երբ «անկիւնի պզտիկ եկեղեցիին» երէցը կամ իր օգնականները կ'մերժեն պսակը կատարել, անհամբեր զոյգերը կը դիմեն Նիւ Եորքի պանդոկի մը երէցին որ ամէն ատեն պատրաստ է իրարու միացնել զանոնք՝ հիացած երիտասարդներն ու երիտասարդուհիները։ Վերջերս անգլիացի մը և իր նշանածն Անգլիայէն Ամերիկա գացին. այրն իր հանգուցեալ կնոջ քրոջն հետ պիտի ամուսնանար, բայց որովհետև Անգլիոյ օրէնքով արգիլուած է այս տեսակ միութիւն մը, երկու սիրակցորդներն Ամերիկա ապաստանած էին։ Ամերիկեան օրէնքն ասկէ չատ աւելի ծանր յանցանքներու ալ աչք կ'գոցէ։ Տարագնաց ամոլը դիմեց պանդոկի մը հոգևոր հովիւին, որ պսակը կատարեց և նոր հարսն ու փեսան յաջորդ չոգենաւով իսկ Անգլիա դարձան։ Ահա այսպէս Միացեալ Նահանգներն երկրորդ կամ ժամանակեայ ապաստանարան կ'շնորհեն բոլոր անոնց որ ճնշուած կ'ապրին Եւրոպայի պայմանադրական հին ձևակերպութիւններու լուծին տակ։

Աւելին կայ։ Ամերիկայի մէջ անպատճառ հարկ չէ որ պսակն եկեղեցական մը դնէ։ Աշխարհական մարդիկ ալ կրնան օրինաւորապէս պսակ կատարել, եթէ եկեղեցականք չեն յօժարիր. զոր օրինակ քաղաքապետ մը և յաճախ քաղաքապետութեան ժողովի անդամ մը այս տեսակ իրաւունք մը կ'վայելէ։ Անցեալները Նիւ Եորքի մէջ ժողովրդական քաղաքական գործիչ մը, որ քաղաքապետ մըն ալ է, մէկ առաւօտուան մէջ տասնեհինգ զոյգ պսակեց։ Միևնոյն միջոցին, միակ դատաւոր մը 247 վայրկեանի մէջ քսանմէկ պսակ լուծեց, և ասիկա՝ Նիւ Եորքի մէջ, ուր ամուսնալուծման համար մէկ պատճառ միայն ընդունելի է, որ է ամուսնական անհաւատարմութիւնը։ Ամերիկայի քաղաքային ամուսնութիւնները կրօնական ձևակերպութիւններէ զերծ են, և լոկ քաղաքային արարողութիւններով ալ օրինական ամուսնութիւն հաստատուած կ'ըլլայ։

Գլխաւորաբար Ամերիկայի ամուսնալուծման թոյլ օրէնքներուն հետևանքն է որ տեղի կ'ունենան չատ մը ամուսնական անկանոնութիւններ։ Ցաճախ, մինչ մէկ սենեակի մը մէջ պսակ մը կ'լուծուի, քովի սենեակին մէջն ալ պատուելի մը կամ դատաւոր մը կ'սպասէ ամուսնալուծեալ կողմերէն մին ուրիշի մը հետ պսակելու համար։ Անցեալներն այր և կին դեռ նոր ամուսնալուծման հրաման ստացած էին, և ահա 15 վայրկեան յետոյ կրկին պսակուեցան նոյն այն դատաւորին ձեռքով որ զիրենք բաժնած էր։ Շատ անգամ ամուսնալուծուած ամոլ մը կրկին և կրկին կ'ամուսնանայ և կ'բաժնուի։ Շիքակօյի էրիկ կնիկ մը չորս անգամ բաժնուած, լուծուած և նորէն պսակուած են իրարու հետ։

Բայց կարգ մը հարուստ և ազդեցիկ մարդիկ այնքա՛ն յուզումնաւէտ պարագաներու տակ ամուսնալուծում և կրկնամուսնութիւն կատարած են, որ հանրային զգացումն ու կրօնական յարանուանութիւնները վերջապէ՛ս հարկադրուեցան դէմ ելլել այս դրութեան, սովորութիւն մը որ պարկեշտութեան հակառակ արարքներ գործել կուտար։

Եպիսկոպոսական Եկեղեցին ընդունեց ճիշդ այն ամուսնական խիստ կանոնները զորս հաստատած էր Կաթոլիկ Եկեղեցին։ Այսուհանդերձ, անպատեհութիւնները բոլորովին վերցած չեն, որովհետև ուրիշ յարանուանութեանց վերաբերող եկեղեցական մը նորէն կրնայ ուզածը պսակել։ Ցաճախ աղքատ պատուելի մը, որ բազմանդամ ընտանիք մ'ունի ապրեցնելիք, կ'փորձուի և կ'չլանայ այնպիսի մեծագումար նուիրատուութիւններէ, որք իր ամբողջ տարեկանէն ալ աւելի կ'ըլլան, և հետեւաբար ուզուած պսակը կ'կատարէ։

(Daily Telegraph.)

"ԵԿԵՍՑԷ,,

ՀԱՒԱՏՔԻ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ

Գիշեր մ' Մեծ Պահքի վերջընթեր չաբթուն մէջ՝ խումբով Նաւըը Դաբուի եկեղեցին գացեր էինք «Եկեսցէ»ի արարողութեանց ներկայ ըլլալու։

Երբ եկեղեցի կ'ըսեմ, պէտք է աչքի առջև բերել իսկապէս վանական հաստատութեան մը երեւոյթն ու միջավայրն ունեցող խաղաղիկ անկիւն մը, ուր դժուար կ'թափանցեն աշխարհիկ կեանքին պատկերները, և ուր՝ աղօթողին ականջները չեն լսեր այն ոչ-կրօնական այլ ընդ այլոց աղմուկներէն, որոնք այնքա՛ն չատ լսելի կ'ըլլան ուրիշ հայ եկեղեցիներու չրջափակին մէջ։ Նաւըը Դաբուի Ս. Յովհաննէս եկեղեցին առանձնացած է Եսի Գուլէի ծովեզերեայ պարիսպներէն դուրս, հոն՝ ուր մելանուշ անդորրութիւնը Երկնքի խաղաղութեան գաղափարականը կ'նուիրագործէ, և ուր սրտին բոլոր չարակամութիւնները կ'լռեն, ներդաշնակուելու համար խնկաբոյր խաղաղութեան հետ։ Ձախ կողմէն՝ տիտանային ալեւոր որմեր կ'գծեն եկեղեցիին սահմանը, իսկ աջ կողմէն ծովն իր հեղուկ զանգուածովը կ'չրջապատէ զայն, և այսպէս, ծով ու պարիսպ, երկուքն ալ քրիստոնէական հաւատքին չափ ու անոր նման դարաւոր և յաւիտենական, եկած գրկած են անսասանելի մխիթարութեան և հաւատքի այդ բլխարանը՝ եկեղեցին։

Պարիսպն իր արձանային կանգնումին մէջ համակ պաշտումի քարացում մըն է, իսկ ծովը՝ միապաղաղ Մարմարան, իր մարմարային մեռելութեան մէջ դուն ուրեք հաւատքին անդորրութիւնը, մինչ իր ալիքներն, անհամարձակ ու վարանոտ, երկիւղածութեամբ կուգան երկրպագել այն ոտքին առջև ու կրկին ետ կ'քաշուին նոյն հանդարտութեամբ։

Եւ այս՝ օրերո՛վ... դարերո՛վ...։

Այդ օրհասուն միջավայրին սեմէն ներս դուն ուրեք միայն կուգան անցնիլ օտարի քայլափոխեր, և տարւոյն այս եղանակին, բարեպաշտ այցելուհիներու դիւրաբեկ ամբոխութիւնն անգամ չի վիրաւորեր իր հո՛ն՝ ծովուն վրայ՝ մերկամարմին նաւազներու լողացումին ի տես։ Պարիսպին խուռներն արձագանգող միակ անցորդներն են տեղացի ձկնորսներ ու նաւավարներ, որոնք իրենց փայտեղէն ոտնամաններովն անփութօրէն կ'ճռկանահարեն սալայատակը. այդ խեղճ անուս ձկնորսները գիտե՞ն արդեօք թէ քսան դարեր առաջ Քրիստոս մը իր հաստատելիք Եկեղեցիին համար իրենց պէս մարդոցմէ՝ էր որ ընտրեց իր օժանդակները։ Հօս, այս կրօնաբոյր հնամենի չրջափակին մէջ որքա՛ն հեչտ է երեւակայութեամբ տեղափոխուիլ Քրիստոնէութեան առաջին դարերուն, և կրկնել գրաւոր դէպքերը։ «... Երուսաղէմէն Գալիլիոյ ծովուն չինած սա չրջանակը ...նակը սսկեզծուած էր արեւին հիւսած թելերովը և այն փունջերովը ծաղիկներուն, որոնք անտառներէն, պուրակներէն, պարտէզներէն ու բարձրաւանդակներէն ... դէպ ի վար կ'կախուէին։ Լիճն իր եզերքին վրայ կեանք կ'ծնէր ... նաւակներուն, հակառակ վերջին դարերու մեղապարտ անյաջողութեանը։ Մանաւանդ անմեղութիւնը որ օրհնած էր այդ գիւղերու բնակիչներուն սրտէն ամէն ինչ որ կեղծիքը կ'չինէ, և Փարեսեցիին ու Սադուկեցիին անկրօն վիճաբանութիւնը չէր վրդոված տակաւին հոգին այն ժողովուրդներուն, որոնք Երուսաղէմէն գրեթէ օրուան մը ճամբայ հեռու, ինքզինքնին կ'գիտէին Գիննեսարէթի ծովուն չինչ լռութեան մէջ։ Խաղաղութեան կեանքն այդ վարարանին խորը հաւատքի ներընչումը կ'չոյէր անդիտակից յոյզերով և կրօնը չարունակ իր հիւթը կ'ծծէր չրջակայքի վսեմութենէն և ծովին մրմունջներէն, որոնք Բարձրեալին պատգամներուն պէս կ'որոտային փոթորկի ատեն, և խաղաղութեան ու հաշտութեան նուագը կ'հիւսէին, երբ զեփիւռը կ'անցնէր իրենց վրայէն....»

*** Գիշեր է, մին այն մթամած գիչերներէն, որոնց վրայ լուսինը չատ ուշ կուգայ թափել իր չէ՛նչող ցոլքերը։ Ս. Յովհաննէսի փոքրիկ եկեղեցին՝ համակ ազգագրաց՝ հաւատացեալներու երկնառաքութիւն մը հաւաքած է իր գոգին մէջ։ Խաչեալ Յիսուսի պատկերին առջև, ուր առկայծող կանթեղը չի փարատեր անգամ տիրապետող մութին ծալքերը, երկուսեւազգեաց քահանաներ կ'աղօթերգեն Մանասէի աղօթագիրն ողբը.—«Տէ՛ր Ամենակալ Աստուած Աբրահամու, Իսահակայ և Յակոբայ և զաւակի նոցա արդարոց... Ամենակալ Տէր, թող զմեղս իմ։» Աղօթքին տուները կ'անցնին կ'երթան համբոյրի հատիկներու պէս, անվերջանալի տաղանցումով մը և ամէն անգամ, մելամաղձոտ յանկերգը ... երկարելով սարսուռներ կ'անցընէ ծնկաչոգ հաւատացեալներու հոգիէն, մինչ դուրսէն՝ ծովը, գերեզմանային ու ահաւոր, իր յուսահատեցուցի՛չ անխօսութեանը մէջ ունկնդրել կ'թուի զղջացող խղճմտանքներու տրոփը։

Եւ աղօթքներն ու փոխասացութիւններն երկա՛ր կ'չարունակուին, Նարեկացին ու Եկեղեցւոյ Հայրապետներն իրենց վաղնջական հառաչներով դեռ այս գիչեր ալ սիրտեր կ'արիւնեն, մինչ Հայ քահանայ մը, իր սեւ սքեմով մութին հետ խառնուած ու անոր հետ նոյնացած, հաւատքի ու գութի խօսքեր կ'թափէ լայնաբաց սիրտերէ ներս։

Ա՜հ, խորապէս վսեմ այդ պա՛հը։ Ժողովրդային սրտերու մէջ հաւատքի ի՜նչ ամբակուռ չէնքեր կարելի էր կանգնել այդ վայրկեաններուն, ուր կարծես նոյն ինքն Խաչեալ Յիսուսի պատկերն է որ լեզուի եկած՝ Գողգոթային երանաբեր տաժանքները կ'բացատրէ և մաքուր անձնազոհութեան գաղափարականը կ'փառաբանէ։ Եւ ի՞նչ աւելի ազդող տարր, խօսք կամ գործ, քան նոյն ինքն Յիսուսի Խաչին այդ պատկերը, որ մարդկութեան աչքին առջև ցցուած է խորախորհուրդ, և պարտականութեան փողը կ'հնչեցնէ ահա այս գիչեր, ինչպէս վաղն ալ, ինչպէս մի՛շտ...։

*** Եկեղեցիէն վերադարձին, գիչերը բաւական յառաջացած է արդէն. լիալուսինը՝ դեռ նոր սկսած է բարձրանալ հանդէպակաց կղզիներու մչուչապատ ծոցէն։ Գիչերուան այդ պահուն, Մարմարան վերածուած է ճերմակաղատ լայնատարած անապատի մը, որուն վրայէն կ'ըսես վեհաչքօրէն կ'քալեն Ասիական ծովափին ու Իշխանաց Կղզիները, կնգուղապատ ճգնաւորներու նման։

Գոհարազարդ ու չուչանափայլ երկնքին վրայ լուսեղէն աչքեր կ'քթթեն յարաժամ, և ցոլքի ժպիտը կ'հեղուն հաւատացեալ հոգիներէն ներս։ Մեր խումբը դանդաղօրէն, անգիտակցօրէն և հոգեզմայլօրէն կ'յառաջանայ դէպ ի գիչերային օթևանները, կրօնքին սրբագործիչ հուրովը մաքրազօծ, մինչ հեռուէն, չա՜տ հեռուէն, մեր ետին թօղուած ծովն ու պարիսպը իրենց միայնութիւնը կուլան։

Ու մտածումս պահ մը խուսափելով մեր խմբակին զուարթ թոթովանքներէն, կ'վերադառնայ ամայացեալ եկեղեցւոյ խորանին, որուն ազաւար վարագոյրէն կախուած Յիսուսը նորէն իր ցաւերուն ու չտնչարանքին հետ առանձին մնաց ահա, մինչ նորածագ լուսինին լուսապսակն անտարակոյս եկեղեցւոյ պատուհաններէն թափանցելով գնաց համբուրել անոր ճակատին վրայ, ըմպելու համար փշապսակէն կաթած արեան կայլակները, ու սևազգեաց հաւատացեալներու թողած պարապը տակաւ սկսան լեցնել բոցեղէն ցոլքերը երկնակամարին։

ԼԵՒՈՆ ԲԻՐԻՇՃԵԱՆ

ՀՈՎԱՆՈՑ ԵՒ ԱՆՁՐԵՒԱՆՈՑ

Ա.

Անձրևոտ օրերն երբ անձրևանոցը կ'բանաք, կամ դուք, սիրելի տիկին, ամառուան տաք օրերը ձեր փափուկ երեսն արեւային տօթագին ճառագայթներէն զերծ պահելու համար երբ ձեր հովանոցը կ'առնէք, արդեօք մտքերնիդ կ'անցնի՞ բնաւ թէ այս ցիցի նման կօծով և սեւնկի ձև գմբէթով առարկան, որ այսօր արդուզարդի անհրաժեշտ պէտքերէն մին կը կազմէ, ե՞րբ, և ինչպէս ծագում առած և ընդհանրացած է։

Իր ծագումը չատ հին է և հեռաւոր դարերու մէջ կորսուած, և եթէ հարկ ըլլայ հաւատք ընծայել չինական աւանդավէպի մը, կնոջ մը գիւտն է, Լուբան անուամբ ատաղձագործի մը կինը։—«Տէր իմ, ըսեր է այս անզուգական ամուսինն իր էրկան, դուն կարող ես գեղեցիկ տուներ կառուցանել, բայց այս տուները չեն կրնար չարժիլ, մինչ ես անանկ չէնք մը պիտի հնարեմ, որու ցեղունը միշտ կարենայ չարժիլ և ամէն մարդ ալ կարենայ մէկ ձեռքով վերցնել և հեռաւոր տեղեր տանիլ»։ Եւ Լուբան իր կնոջ խելքին վրայ հիացած, ապչած մնացեր է առաջին հովանոցի բացումը տեսնելով։ Նինուէի, Եկբատանի, Շուշիի քանդակներու, Թեբէի և Մեմֆիսի չիրիմներու վրայ դեռ այսօր կ'տեսնուին մեծ ինքնակալի մը թագին կամ խոյրին վրայ բացուած հովանոց մը։ Ասիկա այն հովանոցն է զոր թագաւորը ձի հեծած միջոցին արեւէն պահպանուելու համար գլխուն վրայ կ'բռնայ, այնինչ գերի մը ծունկի վրայ ինկած է որ թագաւորը վրան կոխէ և ձին հեծնէ։ Կամ թէ երբ գահին վրայ բազմած է, ասանկմէ մին հովանոց մը բացած է գլխուն վրայ, երբ ուրիշ մ'ալ փետրազարդ հովահարով կ'զովացնէ։ Կամ ուրիշ քանդակներ ալ որք թագաւորը կ'ներկայացնեն չորս յաղթանդամ զինուորներէ քաչուած պատգարակի վրայ, այնինչ բարձրաստիճան պալատական մը գահին ետին կայնած նուիրական գլխուն վրայ հովանոցը բացած է։

Ցունաստանի մէջ ալ կ'գործածուէր հովանոցը։ Ցաւալի է որ Արիստոտել այն ատեններուան փեղոյրներն յատուկ Գլխով մը մանրամասն նկարագրելէ յետոյ հովանոցի վրայ չէ գրած, բայց Արիստոփան Թեսմոփորիաներ անուն կատակերգութեան մէջ սապէս կ'խօսի Պրոմէթէոսի բերնով, երբ տեսնելով Արամազդի աչարկու աչքերէն կ'ուզէր փախչիլ. «Առ չուտ սա հովանոցն և գլխս վրաս պահէ, որպէսզի Արամազդ և դիք զիս չտեսնեն»։ Եւ նոյն հեղինակէն գիտենք թէ այն հովանոցներն ալ այսօրուան հովանոցներուն պէս կ'բացուէին և կ'գոցուէին։ «Իր ականջները, կ'ըսէ ուրիշ տեղ մ'ալ, ահարկ մարդու մը զգացած սոսկումը նկարագրելու համար, հովանոցի պէս կ'բացուէին և կը գոցուէին։»

Լուվրի մէջ Թանակրայի մէկ արձանը կայ, գեղանի Աթէնուհի մը իր պարեգօտով, մէկ ձեռքով ծալքերը կուրծքին վրայ կ'բռնէ, միւս ձեռքով ալ հովանոց մը բացած է գլխուն վրայ։ Եւ բոլոր ազնուական Հելլէնուհիք, որք հանդէսներու մէջ թափօր կ'կազմէին, առանց հովանոցի չէին երևեր։ Եւ սաով կ'հասկցուի թէ հովանոց և անձրևանոց նախնիք կենաց և սրբարանի հետ սերտիւ լծուած մէկ մասը կ'կազմէին։ Միակ տարբերութիւնը սա է որ այսօր երբ հովանոցն ընդհանրացած է և թէ՛ հարուստը կ'գործածէ թէ՛ աղքատը, նախնիք միայն բարձրաստիճան անձերու կ'պահէին այս պերճանքը։ Հովանոցը դեռ նոր հնարուած ատեն երկնային բան մը կ'սեպուէր, և կիրառութիւնն ալ աստուածոց առանձնաշնորհեալ էր, վերջէն այս առանձնաշնորհումը քուրմերուն եւ թագաւորներուն ալ վիճակեցաւ։

Այսպէս է նաև մինչև ցարդ Արևելքի մէջ, ուր հովանոցին յարգն և արժանա-

---

ԹԵՐԹՕՆ

ԺԻՒԼ ՎԵՌՆ

ԱՐՏԱՍՈՎՈՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ԵՐԿԻՐ (46)

ԻԶ

—Խարակին վրայ անչուշտ, պատասխանեց Ճօն Պլօք որ դուրս ելեր էր քարայրէն։

Սիւզան և Տօլլ որք ջղային ըլլալնուն չատ կ'սոսկային կայծակէն, դուրս ելեր էին նմանապէս Ճէննիին ընկերակցութեամբ։

—Ի՞նչ կայ, հարցուց Տօլլ։

—Վտանգ մը չկայ, մի վախնաք, ըսաւ Ֆրանսուա. ներս մտէք և ականջնիդ գոցեցէք։

Նոյն միջոցին, Ճէննի կ'ըսէր էրկանը։

—Դէչ կերպով մուխի հոտ մը կայ, Ֆրից։

—Ի՞նչո՞ւ կ'զարմանաք, կրակ կայ մօտերնիս, տեսէ՛ք, գոչեց Նաւաստին։

—Ո՞ւր տեղ, հարցուց Նաւապետ Կուլտ։

—Բայց ահա, խարակին ստորոտը։

Արդարև, այդ խարակին տակ գտնուող չոր խոտի մթերքը բռնկեր էր կայծակէն։ Մէկ քանի վայրկեան չանցած հրդեհը տարածուեցաւ և այրեց ինչ որ կ'գտնուէր հոն։ Ցարդի պէս կ'վառէին չոր խոտերը, փչող հովին տակ աղդին անդին տարածուելով և կծու, անախորժ մուխ մը բարձրացնելով օդին մէջ։ Բարեբախտաբար, քարայրին մուտքն հեռու էր բաւական և կրակը մինչև հոն չէր կրնար հասնիլ։

—Մթերքնիս կ'այրի, այրեցա՛ւ, գոչեց Ճօն Պլօք։

—Կարելի չէ՞ բան մ'ազատել, հարցուց Ֆրից։

—Ոչ՛, կարելի չէ՛, վճռեց Նաւապետը։

Բոցերն այնքան արագօրէն կ'տարածուէին որ անկարելի էր իրօք մթերուած նիւթերէն բան մ'ազատել։ Քառորդ ժամ մը չանցած, բան մը չէր մնացեր անոնցմէ արդէն, ամէն ինչ այրեր լմնցեր էր։ Այս պարագան հոն եղողներուն վիճակը կը վատթարացնէր։

—Աս չեղաւ, ասանկ կատակներու ենթակայ ըլլալու չէր մեզի Աստուած։

Եւ այս բառերը, Նաւաստիին բերնին մէջ ուրկէ ընդհանրապէս լաւատես խօսքեր կ'ելլէին, սովորականէն տարբեր արժէք մը կ'ստանային և խորհրդածել կուտային։

Արդեօք խարակին պատերը պիտի չփլչէի՞ն օր մը և միջոց պիտի չտայի՞ն իրենց փախչելու։ Հետևեալ օրը, հովը չարունակեց դարձեալ փչել, ծովափին վրայ եղածը չեղածը ցրուելով աղդին անդին։ Նաւապետ Կուլտ փափաք յայտնեց որ իրենց ունեցած միւս մթերքներէն մաս մը մէկ երկու օր առաջ գտնուած երկրորդ քարայրը փոխադրուի։ Այս փափաքը իրագործելու համար, Ֆրից փութաց երթալ անգամ մ'ալ քննել քարայրին վիճակը. ցերեկ չէր եղած դեռ, և քարայրին մէջ մութ էր տակաւին։ Ճրագ մը ձեռքը, Ֆրից ներս մտաւ այն նեղ բացուածքէն որ երկու քարայրները իրարու կ'միացնէր։ Արդ, պատահեցաւ որ Ֆրից ծակէն ներս սպրդած միջոցին իր դէմքին վրայ զգաց պաղ հովի մը հոսանքն և ականջին մէջ՝ չարունակական սուլում մը։

—Հովին ձայնն է, ըսաւ ինքնիրեն, ըսել է բաւական մօտէն կ'փչէ հովը։

Նոյն վայրկեանին, ճրագը զոր Ֆրից կ'պատցնէր աղդին անդին, մարեցաւ ծակէն փչող զօրաւոր հովէն։ Ֆրից դժգոհ չմնաց այս եղելութենէն, իր մտածածը իրականացած էր փորձով։ Եթէ այդ երկրորդ քարայրէն դուրս ելնել կարելի ըլլար, իրենց կացութիւնն պիտի փոխուէր անմիջապէս. տարակոյս չկար ա՛լ, այդ քարայրին ետևի մասը պարապ էր։

Այս մտածումով, Ֆրից խարխափեց դուրս ելաւ անցքէն, փութաց ամէնուն իմացնել եղելութիւնն և իր ուրախութիւնն յայտնել։ Մէկ քանի վայրկեան վերջ, Ֆրից, Նաւապետ Կուլտ, Ճօն Պլօք, Ֆրանսուա, Ճէյմս, երկրորդ քարայրը կը վերադառնային, իւրաքանչիւրը մէյ մէկ ճրագ բռնած, բայց այս անգամ զգուչութիւն ընելով որ չմարի և մութը չմնան։ Ֆրից չէր խաբուած, հովը ներս կ'մտնէր քարայրին խորչերէն. նոյն միջոցին Նաւաստին նշմարեց քարերու կոյտ մը որ եկեր խոնուեր էր նրբանցքին քով։

—Աւասիկ դուռը, գոչեց, դուռն է, կ'ըսեմ ձեզի, բանալի ալ պէտք չունինք բանալու համար զայն։ Ա՛հ, Նաւապետս, որքան իրաւունք ունէիք ըսելով որ յոյսերնիս չկտրենք։

—Գործ տեսնենք, գործ տեսնենք, կը պատասխանէր միայն Նաւապետը։

Շատ դիւրին եղաւ վար առնել քարերու այդ կոյտը։ Քանի՛ առաջ կ'երթային, այնքան աւելի ուժգին կ'ըլլար ներս փչող հովը։ Քառորդ ժամ մը չանցած, Նաւաստիին ծանուցած դուռը կ'բացուէր բոլորովին։

Ամէնէն առաջ Ֆրից անցաւ այդ բացուածքէն և տեսաւ, ասանկ երկու ոտքի չափ բարձր զառիվերէ մը մագլցեցաւ. հոն, խարակը մէջտեղէն երկուքի բաժնուած էր և այդ պատճառաւ էր որ հովը զգալի եղած էր քարայրին մէջ։

Աւելորդ է խօսիլ այս եղելութեան պատճառած ուրախութեան վրայ։ Ամէն ոք փութացեր էր Ֆրիցի միանալ, բանտարկեալներու պէս որոնք իրենց առջև բաց կ'գտնեն յանկարծ բանտին դուռը։

—Քանի որ դէպի առաջ պիտի երթանք, հետերնիս առնելիք առնենք, առաջարկեց Ճէննի։

—Ուր երթալնիս գիտե՛նք, Ճէննի, ըսաւ Ֆրանսուա։

—Այո՛, դուրս կ'ելնենք, պատասխանեց Նաւաստին։

Եւ այս պատասխանը ամէնուն բերնին մէջ ըսուելու պատրաստուածն էր. դուրս կ'ելնէին այն բանտէն ուր ապրեր էին ամիս մ'ի վեր։ Ամենքն ալ, ներքին միևնոյն զգացումով կ'մղուէին դէպի առաջ. կիներն ոչ նուազ զօհ կ'զգային ինքզինքնին և աւելի իրենց էին երկիւղ մարդոց ուժ տուողը։

Հապճեպով քիչ մը բան կերան, յետոյ իրենց առաջին քարայրը լքելով, մէկիկ մէկիկ անցան երկրորդ քարայրին բացուածքէն։ Թռչունը Ճէննիի կ'ընկերանար և Պօպ անոր քովէն կ'քալէր անբաժանելի քոյր եղբօր պէս։

Այն ճամբան որ իրենց առջև կ'պարզուէր, այնքան լայն չէր որ ամէնքը մէկէն յառաջանային. տեղ տեղ մանաւանդ այնքան նեղ էր որ հազիւ երկու հոգի կրնային անցնիլ քով քովի։ Երկու բարձր խարակներու մէջտեղ ճեղքուած ճամբայ մ'էր որ դէպի հիւսիս կ'երկարէր ութը ինն հարիւր ոտք երկայնութեամբ։ Բաւական տեղ քալելէ վերջ, ամէնքն ալ սաստիկ յոգնած էին, իրենք չէին կրնար քալել, այնքան յոգնած էին այդ խորտուբորտ, քարոտ, ճամբուն վրայ։

—Այս հաչուով վեց եօթը ժամ տեղ պիտի քալենք խարակին վրայ ելլելու համար, ըսաւ Հարրի Կուլտ։

—Աղէկ, պատասխանեց Ֆրից, կ'բաւէ որ ցերեկ ատեն հասնինք հոն և եթէ վերադառնալ հարկ ըլլայ նեղութիւն չքաչենք։

Կէս ժամ դադարէ վերջ, ճամբայ ելան նորէն։ Բայց կէս օրը երկու ժամ չանցած ստիպուեցան կենալ նորէն։ Իրենց մեկնման կէտէն դատելով, եօթն ութն հարիւր ոտք տեղ բարձրացեր էին արդէն, ասկէ կ'հետեւցնէին ուրեմն թէ դժուար պիտի չըլլար հասնիլ խարակին գագաթը։

Երբոր ճաչերնին աւարտեցին, Ֆրից ըսաւ.

—Սիրելի Ճէննիս, կ'խնդրեմ որ Տիկին Ուոլսթընի և Տօլլի հետ մնաս հոս դուն, Ֆրանսուան ալ կ'մնայ ձեզի հետ. մենք երեքս մինչև գագաթը պիտի ելնենք. վախնալու բան չկայ, չուտով կը վերադառնանք և կ'գտնենք ձեզի, չեմ ուզեր պարապ տեղը յոգնեցնել ձեզ։

Բայց Ճէննի և միւս կիներն այնքան պնդեցին որ Ֆրից ստիպուեցաւ միասին առնել զանոնք դարձեալ։ Ժամ երեքին ճամբայ ելան, բայց այս անգամ աւելի դժուար եղաւ յառաջանալը. քարերն իրենց ոտքին տակէն կ'սահէին կ'երթային։ Ֆրից և Կուլտ մեծ զգուշութեամբ կ'քալէին, մանաւանդ որ ճամբան նեղ անցք մ'ըլլալէ կ'դադրէր և աւելի կ'լայննար հետզհետէ։ Մէկզմէկու օգնել պէտք եղաւ, ոմանք իրարու ձեռք բռնած կ'յառաջանային, ամէն մէկ քայլին ճիչեր արձակելով։ Բայց հակառակ այս վտանգին ամէն ոք այն յոյսն ունէր որ խարակին գագաթն ելնելու բան չէր մնացած։ Վերջապէս, ժամ հինգ չեղած, ամէնքն ալ խարակին վրայ էին, բայց ոչինչ կ'տեսնուէր հոնկէ, ընդարձակ ծովէն զատ. խարակին հիւսիսի կողմը տեսակ մը տարածութիւն կար զոր հեռուէն կարելի չէր ճչդել։ Արդեօք ա՞յն կողմէն տեսանելի էր կղզիին գիրքը, պէ՞տք էր մինչև հոն երթալ։

Վերջապէս, խարակին այս խոպան գիրքն յուսախաբութիւն պատճառած էր իրենց։ Ոչ ոք բերանը բացաւ խօսք մ'ըսելու։ Ի զուր չորս կողմերնին ճամբայ մը փնտռեցին որ տանէր զիրենք քիչ մը դալարուէտ կամ գոնէ մէկ քանի ծառերով չրջապատ վայր մը։ Այս ամայութիւնը, այս խոպան վիճակը կղզիին՝ զայրոյթ կ'պատճառէր իրենց. ուրեմն ուրիշ բան չէր մնար ընել եթէ ոչ վերադառնալ նոյն ճամբով, իրենց քարայրը մտնել, տեղաւորուիլ և ձմեռուան սպասել հանդարտօրէն։

Ժամը հինգն էր և գիչերը վրայ հասնելէ առաջ, պարտ էին դառնալ. իրաւ է որ խարակէն վար իջնալն աւելի դիւրին էր, բայց վերջապէս մութը չկոխած դառնալու էին։ Եւ սակայն, քանի որ կղզիին արեւմտեան մասն անծանօթ կ'մնար դեռ իրենց, աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար որ խուզարկութիւն մը կատարէին այն կողմը. եթէ գիչերն ալ վրայ հասնէր, չէի՞ն կրնար մթթէ հոն տեղ մ'անցընել, բայց հապա եթէ օդն աւրուէր կամ անձրևէր, ո՞ւր պիտի պատսպարուէին։

Ֆրից հետևեալ առաջարկութիւնն ըրաւ.

—Ճէննի, ըսաւ կնոջն ուղղելով խօսքը. Ֆրանսուա թող ձեզի առնէ և քարայր վերադարձնէ, Տիկին Ուոլսթընն ալ, Տօլլն ալ և պզտիկ Պօպն ալ կրնան գալ։ Գիչեր ատեն հոս չէք կրնար մնալ դուք, մինչդեռ մենք էրիկ մարդիկս մինչև առտու կ'մնանք հոս և պէտք եղած խուզարկութիւնը կատարելէ վերջ կ'վերադառնանք ձեր քով։

(Շար.)

պատուութիւնն աւելցնելու համար յարկերու թիւն ալ կ՚աւելցնեն, ինչպէս կ՚աւելցնեն մեհեանի մը յարկերն որուն ճարտարապետութեան յար և նմանն է։ Չինու մէջ մանտարիններն իրենց աստիճանին համեմատ երկու, երեք յարկով կ՚գործածեն, իսկ կայսրը միայն կրնայ չորս յարկով գործածել։ Հնդկաստանի մէջ, իշխանին հովանոցն ոչ թէ չորս այլ եօթն յարկ ունի, և Աւայի կայսեր տրուած ամէնէն մեծ տիտղոսներէն մին է. «Արքայ Սպիտակ Փիղի և իշխան քսան և չորս հովանոցի»։ Մէկ քանի երկրախոյզներ կեդրոնական Ափրիկէի խորերը սեւամորթ իշխաններ տեսած են որք թէպէտ բոլորովին մերկ՝ բայց գլուխնին ծակ և հինցած մաշած երկայն բեհեզ մը դրած, և անոր վրայ ալ հովանոցի մը կմախքը բացած էին։ Ասով կ՚հասկցուի թէ ո՛ւր կ՚երթան մեզի անգործածելի և անպէտ դարձած հին հովանոցները։ Կան տեսակ մը վաճառականներ որոնք Ափրիկէի սեւամորթերուն համար այլանդակ գոյներով ինչ որ գտնեն կ՚ժողվեն և կ՚ղրկեն, կարմիր և դեղին, դեղին և կանանչ, վարդի և գորշ խառն գոյներ եւ այս գոյները միատեղ կարուելով կարկատուելով արեւուն ճառագայթներով կ՚փայլին և կ՚շողան, բայց և այնպէս այն վայրենի բարբարոսներուն վրայ մեծ տպաւորութիւն կ՚գործեն. իրենց պետերուն հրէշային տգեղութիւնն աւելի ձեւ մը կ՚առնու, և անոնց ազդեցութիւնն տասնել եւ կ՚բարձրանայ։

Բ.

Կ՚երեւի թէ նախնիք աւելի խորշուելու ենթարկուած էին քան թէ թրջուելու, ուստի արեւէն պատսպարուելու համար շատ հոգ կ՚տանէին, բայց անձրեւէն պահպանուելու համար չէին մտածեր։ Իսկ Միջին Դարուն ո՛չ անձրեւ կ՚մտածէին և ոչ արեւ. այս պատճառաւ անձրեւանոցի կամ հովանոցի հետքը չտեսնուեցաւ։ Միայն աւանդութիւն մը կայ թէ՝ լսուած էր որ անանկ տարօրինակ տեղ մը գոյութիւն ունի ուր միշտ արեւը կ՚այրի և «Ժոբոյ» անուամբ էակ մ՚ալ կայ այն աստիճան ծոյլ որ իր կեանքը կ՚անցընէր աւազի վրայ ընկողմանած, աչքերը կէս գոց, և տաքէն պատսպարուելու համար արմաւենիի ձեւով սրունքն արեւուն դէմ կը բռնէր, և այսպէս անշարժ իր ոտքին շուքին տակ կ՚հանգչէր։

Միայն ԺԶ. Դարուն վերջերը Ֆրանսայի մէջ տեսնուեցան առաջին հովանոցները, որք ըստ ոմանց Բորդուկալէ և ըստ այլոց Չինէ բերուած էին։ Բայց այս նոր մեքենային լաւ ընդունելութիւն չեղաւ, և պատճառն ալ սա է որ կոթը հացի փայտէ, ծիրանեփայտէ, կաղնիէ, կամ լատենիէ (քըղըլ աղաճը) կ՚ըլլար, 1.30 մէտր երկայնութեամբ, ջղիները 80 հարիւրորդամէտր էին, և վրան ալ պղնձէ հաստ օղակ մը կար գոց պահելու համար. ծածկոցն ալ կա՛մ կաշիէ կ՚ըլլար և կամ մոմլաթէ։ Վերջէն սկսան Թուրի կամ Նաբոլիի հաստ կտաւէ շինել գունաւոր կամ միագոյն։ Արժէքն էր 60 ֆրանք, և ծանրութիւնը երկու քիլօ։ Ի սկզբան այս նորոյթը ձիաւորները գործածեցին, վասն զի ձին կրնար բոլոր այս բեռը տանիլ, բայց քիչ ատենուան մէջ աստնք ալ ձանձրացան և գրեթէ զզուանօք մէկ կողմ նետեցին։

Լուի ԺԴ.ի օրով ալ հովանոցը յարգի չէր Ֆրանսայի մէջ։ Այս Թագաւորին օրով հովանոց չէին գործածեր։ Չոլ տիկիններ պատգարակով կ՚երթային, իշխաններն ալ կառքով, հետեւաբար երկնից ջուրերէն վախնալու պատճառ մը չունէին։ Անձրեւանոց կրելն ոտքով քալելու և ազնուական չըլլալու նշան մը կ՚սեպուէր։ Տձեւ, ծանր, նեղացուցիչ գործիք մ՚էր այն ատեն հովանոցը, բայց ամուր, սուղ և մշտատեւ ընտանեկան կարասի մը կ՚համարուէր և կրնար մինչեւ երեք սերունդ դիմանալ։ Մարդ գլխուն վրայ բացած միջոցին ինքզինքը տանը ձեղունին տակ կ՚կարծէր, և ան ատենուան շէնքերուն կը նմանէր որք որդւոց որդի, սերունդէ սերունդ կ՚տեւէին։ Ամէնէն հետաքրքրական կէտը սա՛ է որ Հիւսիսային երկիրներուն մէջ որ աւելի շատ պէտք ունէին անձրեւանոցին, աւելի դժուար մուտք գտաւ։ Մանաւանդ Անգլիա՝ անձրեւի և մշուշի աս առանձնաշնորհեալ երկիրը՝ ամէնէն շատ ընդդիմացաւ անձրեւանոցի մուտքին։ Հարկ եղաւ որ Ճօնաս Հանուէյ անուամբ մարդասէր մը թէ՝ ախոյեան կանգնի թէ՝ առաքեալ և թէ մարտիրոս։ 1760ին էր որ այս մարդը՝ աշխարհիս ամէնէն ջրակեաց՝ և իր վաղեմի սովորութեանց ջերմապէս փարող, և այս սովորութեանց հակառակող ոևէ մէկուն հանդէպ սոսկալիօրէն անգութ ժողովրդին մէջ՝ օր մը համարձակեցաւ Լոնտոնի փողոցները, Հայտ Բարքի մէջ, Թէմզի կամուրջներուն վրայ պտտիլ այս այլանդակ գործիքով զոր անձրեւանոց կ՚անուանէին։ Ըսել է այս մարդը ջուրէն կ՚վախնար, անձրեւը կ՚ատէր եւ երկրին մառախուղը կ՚արհամարհէր։ Ուրեմն կ՚դատապարտէր և կ՚քննադատէր իր պատկառելի նախնիքն որք անտրտունջ՝ ջուրին, անձրեւին եւ մառախուղին հանդուրժած էին առանց մնչասուելու։ Ամբողջ քսան տարի հովանոցով այս մարդը ծաղրուեցաւ, խայտառակուեցաւ, հալածուեցաւ, քարկոծուեցաւ, ծաղրանկարներով, դաւեշտներով և փողոցի երգերով։ Երբ փողոցէն կ՚անցնէր՝ մարդիկ կ՚նախատէին զայն, կառքերը կ՚քարկոծէին, բայց մարդն անդրդուելի մնաց եւ 1786ին երբ մեռաւ՝ հովանոցն ալ բովանդակ Անգլիոյ մէջ ընդունուած էր։

Գ.

Հազիւ թէ սկսած էր կիրառութիւնն ընդհանրանալ, գործարաններ հաստատուեցան նորութիւններ հնարելու և կատարելագործելու համար։ Նախ՝ շահագործելու համար ընկերութիւններ կազմուեցան։ 1769ին ընկերութիւն մը հաստատուեցաւ և առանձնաշնորհում ստացաւ

«Հովանոց ծախելու անոնց որ արեւէն չեն ուզեր Նէօֆ-Պօնի վրայէն անցած ատենին. Կամուրջին երկու ծայրերը [illegible] կան որ հեշտասէր չէմընթերը (petits-maitres) որ չեն ուզեր իրենց երեսին գոյնն առնել, կարող են այս օգտակար մեքենան առնել և կամուրջին միւս ծայրը [illegible] 2 լէօր վճարելով։»

Չենք գիտեր թէ այս ձեռնարկն յաջողեցա՞ւ թէ ո՛չ, բայց այսօր Ամերիկայի մէջ կան քաղաքներ ուր ընկերութիւն մը հովանոցի Տրըսթ մը կազմակերպած է, եւ մէն մի թաղի մէջ գրասենեակներ ունի, և ո և է մէկը կրնայ հովանոց մ՚առնել տոմսակով և իրիկունն իր տան մերձակայ գրասենեակն յանձնել։ Սքանչելի դրութիւն մ՚է ասիկա, որով մարդ հովանոցը մոռնալու կամ կորսնցնելու վտանգէն զերծ կ՚մնայ։

Կամաց կամաց ձեւն ալ բարեփոխեցին, երկնցնելով և նրբացնելով, երբեմն ալ կոթը զարդարելով, և երբեմն ալ վրային լոթը. վերջապէս հովանոց—գաւազանն հնարեցին, որ արդէն 1758ին ծանօթ էր. վերջէն հնարուեցաւ հովանոց—եռանկիւնն որ ինքն իր վրայ կ՚ծալլուէր և փեղոյրի մը չափ կ՚պզտիկնար։ Ասկէ վերջը կուգայ հովանոց—հովահարը որ Սպանիոյ մէջ այն աստիճան պատիւ առաւ որ Սեվիլիայի գեղանի տիկիններն իրենց աւանդական հովահարները մէկ կողմ նետեցին։ Այս հովանոցին կոթին մէջտեղը ճեղք մը կար, և կարելի էր կա՛մ իբր դիմակ գործածել, կամ իբր վահան կամ իբր հովահար։ Ինչ կ՚մտածէք նաեւ ան երկու հնարիչներուն վրայ, որոցմէ մին՝ գաւազան—հովանոցին հեռադիտակ մ՚ալ կցեց, և միւսն ալ մենաշնորհ ստացաւ հովանոցի մը համար որ [illegible] կ՚անուանուէր և գրելու և անձնական պէտքերու անհրաժեշտ եղած ամէն առարկաները կ՚պարունակէր։ Ֆրանքլէն՝ շանթարգելը գտաւ, Պարպէյ—Տիւպուր անուամբ մէկն ալ գիշեր ցերեկ աշխատեցաւ, յոգնեցաւ և շանթարգել—հովանոցն հնարեց։

Դ.

Այսպէս, երբ մէկ կողմէն հնարիչները կ՚աշխատէին հովանոցը ծիծաղելի առարկայ մը դարձնելու, միւս կողմէ կնոջական քմայքը— իբր պարիկի գաւազան— կ՚աշխատէր այս տձեւ առարկան՝ արդուզարդի սիրուն առարկայ մը դարձնելու։ Տիկին Բոմբատուրի օրով ալ— ինչպէս կը տեսնենք Բօշէնի և Մորոյի պատկերներէն — հովանոցը նախընթաց դարուն, այն տձեւ և ամուր մեքենան չէ, այլ թեթեւ, գեղեցկաշարժ, սիրուն, արուեստագիտական առարկայ մը, որը միշտ կ՚ապրի, միշտ կը փոխուի, և մէն մի եղանակի, մէն մի տիկնոջ ճաշակը կ՚արտայայտէ, և թիթեռնիկի պէս նորոյթի եռեւէն կ՚թռչի։ Պէտք էր տեսնել այն ժամանակուան «փոփոխական» կանանց (merveilleuse), ի Փօպլէնց և ի Մուսօ ամէն օր գործածուած հովանոցներն երփներանգ կերպասներով, և որոնց մէն մի գոյնն իրեն յատուկ սիրային նշանակութիւն մ՚ունէր։ Բայց բուն հովանոցը պէտք է Ճարոնցիին ձեռքը տեսնել. շէնքն աւելի նրբարուեստ է, աւելի թեթեւ է և կոթն ալ ընդհանրապէս ոսկեզօծ կ՚ըլլայ։ Եւ եթէ գիտնայի՛ք թէ ինչ տեսակ աճպարարութեանց կ՚ծառայէ։ Գաղափար մը կազմելու համար, պէտք է այս աճպարարները տեսնել Եդօյի, Թօքիոյի և Եօքօհամայի մէջ։ Հոն՝ փղոսկրեայ գնդակ մը որ կ՚գլտորի առասկի մը կարկաչինով՝ հովանոցի մը պալէնաներուն վրայ, անդին աճպարարական հազար տեսակ խաղեր կ՚կատարուին, բոլորն ալ հովանոցով։

1830 Թուականը Ֆրանսայի տարեգրութեանց մէջ կարեւոր տեղ մը գրաւած է, վասնզի այն թուականին թէ՝ բարքերու և թէ սովորութեանց մէջ մեծ յեղաշրջում յառաջ եկաւ։ Քաղքենի դասակարգին բարձրանալովը հովանոցին պատիւն ալ բարձրացաւ, անանկ որ քաղաքացի պահապաններն երբ կ՚երթային Բարիզի ամրոցներուն վրայ պահակութիւն ընելու, հրացէնի հետ հովանոց մ՚ալ կը տանէին։ Իրաւ թշնամիի գնդակներէ վախ չունէին, բայց ո՞ր կինը պիտի ներէր որ իր էրիկն անձրեւէն թրջուելով հիւանդանայ։ Հովանոց գործածելը կարգ կանոն գիտնալու նշանաբանը կ՚համարուէր։ Ասոր օրինակ ունինք Սէնթ—Պէօվ, որ ամէն օր աղէկ օդի կամ գէշ օդի՝ թեւին տակ ահագին հովանոց մը կ՚բռնէր, որ պարզապէս նշանաբան մը, յայտագիր մ՚էր։ Ընդհակառակն գօճմոները, երկայն մազերով թանաստեղծները, ամէն կարգի արուեստագէտները կ՚արհամարհէին հովանոցը, զոր քաղաքացիական բէբէն (խնձորի կուտ) կ՚անուանէին։ Տանդիներն ալ, որք գաւազանի գործածութիւնը չէ՜ կ՚սեպէին, հովանոցը բուն վայելչասիրութեան հակառակ, գեղջուկի, պառաւի և ծերուկի արժանի կ՚կարծէին։ Հովանոցը ժողովրդական առարկայ մ՚է, բարեկամ՝ երգերու և զուարճութեանց։ Բարիզի լայն փողոցներու և հրապարակներու մէջ գինիի մրուրի գոյն հովանոցն իբր նշանատախտակ կը ծառայէ շրջուն երգիչներուն, որք Պէրանժէի երգերը կ՚երգեն ժողովրդին, իսկ բացօթեայ տեղերն աճպարարներուն և չարլաթաններուն իբր ապաստանարան կը ծառայէ։

Այն օրէն ուր մեծ գործարաններ հաստատուեցան և միայն Ֆրանսայի մէջ 50 միլիոն ֆրանքի գործ կ՚ընեն, և այն օրէն ի վեր՝ ուր ալբակայէ և բամբակեղէնէ հատը մինչեւ հինգ ղրուշնոց հովանոց կը պատրաստուի, այն օրէն ի վեր արդի կեանքի մէկ մասը կ՚կազմէ ան։ Չկայ գաւառի ո և է տնակ, պզտիկ քաղաքի շուկայ մը ուր նախկին բամբակէ կամ բէրքալէ գոյնն աւրուած կապոյտ անձրեւցները չերեւին, զուարթ երեւոյթ մը տալով տեսարանին։ Անձրեւոտ օրերը քաղաքին փողոցներուն տեսակ մը ոգեւորութիւն կուտան, վասն զի անձրեւոտ օրերը պէտք է տեսնել սա պատճառաւ որ ինչպէս անձրեւը տերեւներուն թարմութիւն կուտայ, նոյնպէս անձրեւցներուն փայլ մը կուտայ, երբ իրենց սեւ գմբէթին վրայէն ջուրերն առատօրէն կ՚հոսին։ Եւ եթէ նոյն միջոցին հովն ալ ուժգին փչէ, ա՛լ երեւակայեցէք թէ խեղճ անցորդներն ի՛նչպէս պիտի մաքառին մորիկին դէմ, պայքար մը՝ որուն մէջ միշտ անձրեւոցը զոհ կ՚երթայ կտոր կտոր ըլլալով, ու անցորդն ալ մինչեւ ծունր թրջուելով։ Եւ եթէ անձրեւանոցն այսօր իր նախնական վեհութենէն ինկած և իշխանական յատկութիւն մը չունի, պատճառը սա է որ դարուս պահանջմանց յարմարած է, և իշխանական մականի պաշտօնը կորսնցնելով, քաղաքացիական գաւազան մ՚եղած է։ Այսօր մեր ամէնուս օգտակար և կարեւոր ընկերն է և կարծուածին չափ ալ տգեղ չէ։ Նոյն իսկ եթէ տգեղ անգամ ըլլայ, պէ՛տք է այնչափ բարակը նայիլ և խստապահանջ ըլլալ անանկ առարկայի մը համար որ մեզ կ՚պաշտպանէ կ՚պահպանէ կուրծքի հիւանդութենէ և արեւահարութենէ։

Գ. ԽՕՐԱՍԱՆՃԵԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՆԱՒԱՏՈՐՄԵՐԸ ԴԷՄ ԴԷՄԻ

ՌՕԺՏԵՍՏՎԵՆՍՔԻԻ ՊԼԱՆԸ ՎԵՐՋԱՊԷՍ ՀԱՍԿՑՈՒԱԾ

(Տէյլի Թելէկրաֆի Նաւային Մասնագէտէն.)

Զարմանալի չէ որ Ռօժտեսդվենսքի ծովակալին ու ճարոնական հետազօտիչներուն շարժումներն անհասկնալի առեղծուած մը թուին։ Հնդկաչինական ջուրերուն վրայ թանձր մշուշ իջաւ, յորդ անձրեւներով։ Օդի այս պայմաններով անցնող առեւտրական նաւերու բերած լուրերը շփոթ կրնան ըլլալ, մանաւանդ ուր որ քանի մը Տէրութեանց մարտանաւեր միանգամայն կ՚շարժին կ՚գործեն։ Սինկաբուրէն 5—600 մղոն հեռաւորութեամբ միջոցի մը վրայ, ֆրանսական և ամերիկեան մարտանաւեր անընդհատ կ՚յածին՝ իրենց պատկանեալ ջուրերուն վրայ հսկելով, և անգլ. յածանաւք նոյն տեսակ պահակի պաշտօն մը կ՚կատարեն։ Պատած այն մոխրագոյն մառախուղով որ տարւոյն այս եղանակին մէջ մութ վերարկուի մը տակ կ՚ծածկէ Հնդկային ովկիանն ու չինական ծովը, կ՚անցնին կ՚դառնան չէզոք Տէրութեանց պահակները, կռուոյ դաշտը սահմանաւորելով ու բաց պահելով կռուող երկու կողմերուն համար, և նոյն այն ծովային արահետներուն վրայ, անհուն լռութեամբ պաշարուած, ճարոնական հետազօտիչ նաւերը, յածանաւ կամ թորփիլանաւ, կ՚սողոսկին թշնամի կամ չէզոք նաւերուն միջեւէն, լրտեսելով ամենայն ինչ, և իմացնելով իրենց Պետին։ Ցամաքի վրայ ըլլայ թէ ծովի վրայ, թատերախաղի մը ներկայացումէն առաջ տեղի ունեցած բեմական պատրաստութիւնք ձանձրալի են հանդիսականներուն համար, բայց և այնպէս անհրաժեշտ են։ Ճշմարտութիւնն այն է որ Ռօժտեսդվենսքի չափէն աւելի վայլեց այս ջուրերուն հիւրընկալութիւնը, և ֆրանսացի, ամերիկացի և անգլիացի ծովային հրամատարներն իրենց եզերքները կ՚պահպանեն գլխու ցաւ տուող այս հիւրին այցելութեանց դէմ։ Ինչպէս ծանոյց մեր Թօքիոյի թղթակիցը, Ճարոնցիք զայրոյթ զգալ սկսած են, և Միքատոյին կառավարութիւնն հարկադրուեցաւ քաղաքավար բայց կտրուկ լեզուով մը դիտողութիւն ընելու այն չափազանց դիւրութիւններուն դէմ զոր Ռօժտեսդվենսքի ծովակալ վայելեց ֆրանսական եզերքին վրայ։ Ֆրանսա հոգածու երեւցաւ չափը չանցընելու, և Ռուսերը ակամայ մեկնեցան, քիչ մ՚ալ ալքոսալու համար Պինիոյ ծոցին մէջ, 40 մղոն դէպ ի հիւսիս Քամրանի։ Հիմակ երկու իրողութիւնք որոշ հաստատուեցան. — Ռուս ծովակալը շատ նեղն ինկած էր՝ պաշար ստանալու և իր նաւերը նորոգելու դարմանելու համար, և հարկ անհրաժեշտ էր որ տեղ մը կենար, հանգրուան գտնէր, և այս նպատակաւ դիմեց Քամրանի ծովածոցը, ուր նաեւ կենալու և Նէպօկադով ծովակալին սպասելու հրամանն ունէր։ Գ. Նաւաբաժինը Շբթ. օրն անցեր է Սինկաբուրէն, և այսօր վաղը պիտի միանան, կ՚ըսուի։ Բայց այն ատեն ալ կարգը Նէպօկադովի պիտի գայ ածուխ և պաշար ստանալու հետեւակ ածխաբարձներէն ու փոխադրանաւերէն, որք այն կողմերը կ՚յածէին շաբաթէ մ՚ի վեր։ Երբ ռուս նաւերը միանան համախմբին «նախասենեակ»ի կամ «ֆուայէի» համապատասխանող նաւահանգստի մը մօտ, և երբ Ռօժտեսդվենսքի համոզուի թէ իր նաւերուն համար ինչ որ կարելի էր ըրաւ, այն ատեն պիտի գայ թատերական բեմ։ Հասկցուեցաւ որ ծովակալ Թոկօ միտքը դրեր է կենալ իր ընիկ պաշտպանութեան գծին վրայ, իր հայրենի եզերաց մօտ, զի կ՚իմանանք թէ իր ուժերն համախմբեր է ի Զուշիմա, այն ամրացած կղզին ընդ մէջ Ֆուզանի (Քորէա) և Ճաբոնի։ Ասով հանդերձ, բաւական նաւեր թողեր է Չինորաց կղզիներուն առջեւ՝ որպէս զի իր հակառակորդը չկարենայ զօրինել Ֆորմոզան, նաւեր որք պիտի օգտուին իրենց դիրքէն՝ ըստ բախտի զարնելու համար ռուս նաւերն երբ անցնին Ֆորմոզայի հարաւային եզերքէն։ Ռուսերուն համար վտանգն այնչափ աւելի պիտի մեծնայ որչափ մօտ գան այս պատերազմիկ յառաջացեալ վայրին, ուր Թորփիլանաւերը պատեհ առիթ ունին գործելու։ Ասկէ կ՚հետեւի թէ ռուս ծովակալը կարելի եղածին չափ բացէն պիտի անցնի, անդրաժան մնալով «կապոյտին անհունութեան»։ Եւ այսպէս, կամաց կամաց, զի Ռուսերն աճպարելու երեւոյթ չունին բնաւ, ռուսական Արմատան պիտի անցնի այն գիծէն զոր կ՚գործածեն Ամերիկայէն եկող վաճառական նաւերը, որք ամիսներէ ի վեր ամէն տեսակ ռազմանիւթեր ու պաշարներ անընդհատ և ապահովաբար փոխադրեցին Ճարոն։ Թօկօ ծովակալին համար բարեբախտաբար, «ածխային ռազմագիտութեամբ» պիտի կառավարուին ռուս ծովակալին գործողութիւնները, զի անգամ մը որ իր ածխաբարձներուն երթը քաշով ըսէ, ա՛լ չէ կարող ի զուր վատնել իր ածուխը։ Ճշմարտութեան մօտ կ՚թուի Բեդերպուրկէն մեր առած լուրը թէ ինք Ռօժտեսդվենսքի ճարոնական գլխաւոր տորմիղին դէմը պիտի անցնի և զանիկա հեռուէն պիտի զբաղեցնէ՝ ժամանակ տալու համար իր փոքր և թեթեւ նաւերուն որ անարգել Վլատիվոստոք ժամանեն, և այն ատեն ինք ալ պիտի ճգնի ճողոպրիլ Թօկիոյի ձեռքէն և ուղղակի ձգլիտի դիմէ Վլատիվոստոք։ Թէեւ այսպէս ծրագրուած ըլլալ կ՚թուի Ռօժտեսդվենսքիի վերջնական յատակագիծը, բայց առաւ հաշուի դրած չըլլար այն երկրագլխին պաշարուած թէ Վլատիվոստոք կը դադրի ապահով ապաստանարան մ՚ըլլալէ, քանի որ Մարշալ Օեամա օրէ օր կ՚մօտենայ Վլատիվոստոքի, և մի քանի օրէն պիտի լսենք Մ. Արեւելքի մէջ Ռուսիոյ վերջին նաւային կռուանը պաշարուած է թէ՛ ցամաքէն թէ ծովէն։ Ասիկա առա՛ պիտի ըլլայ յաջորդ արարուածը նաւային մեծ դրամին։ Եթէ ստոյգ է որ Ճարոնցիք Վլատիվոստոքի մուտքն ականներ լեցուցեր են և թորփիլանաւեր կազմ ու պատրաստ կ՚պահեն բոլոր անցքերը խափանելու համար, ռուս տորմիղը դատապարտուած ըլլալ կ՚թուի բացը մնալու, 18,000 մղոն տեղ ճամբորդելէն ետքը։ Ռուսական մարտանաւերուն մէջ կարգ կանոն մնացած չըլլալն և ծովակալին վերջին ծայր խստութեան դիմելու հարկին ներքեւ ըլլալը կ՚իմանանք դասալիքներէ, և կրնանք երեւակայել թէ տակաւին ինչե՛ր պիտի պատահին երբ ռուս նաւերն հասնին Վլատիվոստոքի դուռներուն մօտ, և ներս մտնելն անկարելի տեսնեն, և թէ ի՛նչ պիտի ըլլան վիճակն ու վարմունքն այն դժբախտ նաւաղներուն որք ամիսներով ծովերուն վրայ աստանդական թափառելէն ետքը, խոստացուած երկրէն զրկուած իսպառ տարամերժուած պիտի գտնեն։

ԴՕՐ—ՇՕՎԱՆԱԼ ԻՆԿԼԻՋ

(Daily Telegraph, Մյս. 2, Դշ.)

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱՐՈՔԻ ԽՆԴԻՐԸ. — Գերման պատուիրակութիւնը Մայիս 2ին Դանճէրէ ճամբայ ելաւ դէպ ի Ֆէզ։ Դանճէրէ էլ—Քասր ճամբան հիմա աւելի ապահով ըլլալով, շնորհիւ զօրաց ի գործ դրած հսկողութեանը, գերման պատուիրակութիւնը ցամաքային ճամբորդութիւն մը պիտի կատարէ։ Պատուիրակութիւնն այնպէս մը կազմակերպած է ճամբորդութեան եղանակն որ Մայիս 11ին Ֆէզ պիտի ըլլայ։ Կոմս Դադէնպախ գերման կայսեր մէկ ինքնագիր նամակը կ՚տանի Էմիրին։ Այս նամակին մէջ ըսուած է թէ ըստ որում Դանճէրի նոր գերման դեսպանը դեռ իր պաշտօնին գլուխը չի գտնուիր, Վիլհելմ Կայսր փութաց ուրիշ նշանաւոր դիւանագէտ մը ղրկել Ֆէզ, Էմիրին հաղորդելու համար իր շնորհակալութիւնները, Դանճէրի մէջ իրեն եղած սիրալիր ընդունելութեանը համար։ Սխալ է թէ գերման պատուիրակութեան անդամներուն մէջ գտնուող Մարոքցի ցեղերու կ՚պատրաստուին համակրական բացառիկ ցոյցեր ընելու։ Վիլհելմ Կայսեր Դանճէր այցելելն և գերման դիւանագիտութեան այժմ բռնած ընթացքը տեղացիներէն աւելի եւրոպացի գաղթականներն յուզած են։ Մարոքցիք անտարբեր կ՚մնան, և գերման պատուիրակութեան Ֆէզ երթալն այնպիսի մեծ հետաքրքրութիւն մը չարթնցներ տեղացիներուն մէջ։

*** Գերման վարչապետ Կոմս Պիւլով հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Կոլօնեայի խմբագիր Մ. Եզիէն Ռիշէր. — «Իմ վեհափառ տէրոջս, Կայսեր, Դանճէր այցելելը պէտք չէ թշնամական արարք մը նկատել Ֆրանսայի դէմ։ Մարոքի մէջ գերման առեւտուրն օր ըստ օրէ կ՚զարգանայ։ Իր հպատակներուն շահերը պաշտպանելու օրինաւոր հոգածութիւնն էր պատճառ որ Ն. Կայսերական Վեհափառութիւնը ձեռնարկեց իր Միջերկրականի ուղեւորութեանը։ Ըսէ՛ք թէ Գերմանիա բնաւ օգուտ քաղած չէ ո և է պարագայէ...։ Ձեզի պէս մեք ալ ջերմապէս կը փափաքինք որ Եւրոպա միշտ վայելէ բարերար խաղաղութիւն մը, ինչպէս հիմա։ Ձեզի պէս, մեք ալ յամառաբար կը պայքարինք տնտեսական կռուանի վրայ, որպէսզի դրաւենք և պահենք այն տեղն զոր իրաւունք ունինք բռնելու աշխարհի մէջ։ Ինչպէս ըսի, մեք ալ զարմանալի չենք գտներ որ Ֆրանսա յարգել տայ իր սահմանագլուխը, երբ անկարգութիւններ և աւազակային արարքներ տեղի ունենան ի Մարոք։ Ձեզի պէս, մեք ալ ջանացինք մեր տնտեսական շահերը միայն պաշտպանել, և ոչ այլ ինչ։ Մամուլը, որ մեծ կարեւորութիւն ունի այսօր, քանի որ ժողովուրդներու կարծիքը կ՚ցոլացնէ, պէտք էր այս պահուս հաշտարար լեզու մը գործածէր։ Նորէն կ՚կրկնեմ.—Պէտք է տնտեսական կռուանի վրայ ըլլայ մեր պայքարը։ Ամերիկա, Ասիա և Ափրիկէ եւրոպական ազգերու համար հիանալի ասպարէզ մ՚են փորձարկութեանց համար, և ընկերային հարցերը, որ հասարակաց պէտքերէ ծագում կ՚առնեն, կրնան խաղաղ լուծում մը ստանալ այն տեղերը, եթէ չենք ուզեր որ երկար ժամանակէ ի վեր և համբերատարութեամբ պատրաստուած գործ մը քայքայուի մէկ քանի ամսուան մէջ։ Մեր քաղաքակրթութիւնը տիրապետող ընծայելու ամէնէն խելացի և ապահով միջոցն է հրապարակներ գտնել առեւտուրի և ճարտարարուեստի համար։ Աստուած տայ որ հակառակ ԺԹ. Դարուն, որ արդէն պատմութեան կ՚վերաբերի, Ի. Դարը խաղաղութեան դարն ըլլայ։ Մեր մտքին առջեւ պէտք է ունենանք միշտ մեծութիւնն այն ժամանակին ուր կ՚ապրինք։ Թերեւս Ի. Դարը, միակ նշանաւոր անձնաւորութեան մը անունով պիտի չկոչուի, ինչպէս եղած են Լուդովիկոս ԺԴ.ի և Օգոստոսի դարերը, ոչ ալ ցոյց պիտի տայ թէ միակ ազգ մը եղած է բարգաւաճ, ինչպէս եղած է Պերիկլէսի և Մետիչիներու ժամանակամիջոցը։ Արդ, Ի. Դարն առաջին մեծ դարը պիտի ըլլայ համայն մարդկութեան, զի մարդկութիւնը ինքնագիտակցութեան զգացումը պիտի ունենայ, բարգաւաճման, տարածուելու, ընդարձակուելու գործին մէջ տեսնելով իր խորհրդաւոր ճակատագրին օրէնքը։ Ի. Դարուն է որ մարդկութիւնն իր եռանդուն գործունէութեամբ և ընդարձակ ու խորաթափանց հանճարով, օր մը տիեզերքի բոլոր ժողովուրդներուն պիտի տայ հասարակաց և ճշմարիտ քաղաքակրթութեան մը առաջին բարիքները։»

ԿՐՕՆԻՑ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆՆ Ի ՌՈՒՍ. Ա. —Թան հետեւեալը կ՚գրէ կրօնից ազատութեան մասին Զարին Ուքազին վրայ. — «Ապրիլ 29ի Կայս. Ուքազով կ՚իրագործուի անցեալ Դեկտ. 25ի Ուքազով խոստացուած կրօնական ներողամտութեան հարցը, և կ՚կարգադրուի րասքոլնիքի խնդիրը, որ այսքան տարիներէ ի վեր կրօնական վիճաբանութիւններու դուռ կ՚բանար ի Ռուսիա։ Այլ եւս յայտնապէս կ՚որոշուին հերետիկոսները, Կաթոլիկ, Բողոքական, եւն. և հերձուածողները (րասքոլնիք)։ Այս վերջիններուն ի նպաստ եղած թոյլտուութիւնները ցոյց կուտան թէ կ՚ուզուի բուն օրթոտոքս արմատին կցել ըստ կարելւոյն՝ դաւանաբանական տեսակէտով բաժնուողները, րասքոլնիկներու մէջէն մասնաւոր թոյլատուութիւններ կ՚շնորհուին հին հաւատացեալներուն, որոց պատմական պահանջումները ծանօթ են արդէն։ Հին աղանդաւորներն այս պահանջումներն որոշապէս բանաձեւեցին, Մոսկուայի մէջ գումարուած համաժողովով մը։ Համաժողովին անդամները նախ և առաջ բողոքեցին իրենց հերձուածող (րասքոլնիք) անուանուելուն դէմ։ Կ՚ըսէին թէ 1654ին Նիքոն Պատրիարքին բարենորոգման պատճառաւ օրթոտոքս եկեղեցւոյն երկու ճիւղի բաժնուիլովը, իրենք բաժանական շարժում մը յառաջ բերած չեն ըլլար։ Ծանօթ է թէ ի՛նչ եղաւ այն ժամանակ։ Հաւատացեալներէ ոմանք բառ առ բառ կ՚ընդունէին սլաւ ձեռագիր աւետարաններու բնագիրը, մինչ Նիքոն ուզեց սրբագրել ընդօրինակութեան սխալներն և կամայական փոփոխումները, որք ակնյայտնի կ՚երեւէին, երբ սլաւ այդ աւետարանները բաղդատուէին յոյն աւետարաններու բնագրին հետ. ասկէ հերձուած մը յառաջ եկաւ Ռուս Եկեղեցւոյն մէջ։ Հին հաւատացեալներն հաւատարիմ մնացին հին բնագրին. ա՛լ սկսան մօրուք թողուլ, սկսան ո՛չ թէ երեք, այլ երկու մատով խաչ հանել, ո՛չ թէ հինգ, այլ եօթ [illegible] կ՚կատարէին ծէսերը, և ինքզինքնին հռչակեցին «պատրաստ մեռնելու», քան Իսուս ըսել փոխանակ Յիսուսի։ Հին աղանդաւորները կ՚ըսէին թէ հերձուած մը չէր կրնար համարուիլ իրենց ըրածը, քանի որ պարզապէս հաւատարիմ կ՚մնային ծիսակատարութեան հին ձեւին։ Ընդհակառակը, կ՚ըսէին, անոնք են հերձուածող որ հետեւեցան Նիքոնի։ Այս բոլոր պատճառներով, Մոսկուայի մէջ գումարուած ժողովին անդամները կ՚խնդրէին որ այլեւս րասքոլնիք չըսուի իրենց, այլ հին հաւատացեալ։ Խնդրեցին նաեւ որ աղօթելու իրաւունք ունենան։ Յիշելով 1883 Մայիս 3/15ի օրէնքը, որով ամէն դաւանութեանց պատկանողներու, մէջն ըլլալով նաեւ հին հաւատացեալները, պաշտաման ազատութիւն կ՚շնորհուէր, կ՚պահանջէին որ իրաւունք տրուի իրենց՝ նոր եկեղեցիներ շինելու, և բանալու այն եկեղեցիները, որոց դուռները կնքուած էին կայս. կնիքով։ Բայց իրենց համար անհրաժեշտ այս թոյլտուութիւններէն զուրկ ըլլալով, հին հաւատացեալները կ՚բաւականային երկիցս դարաւոր մէկ քանի եկեղեցիներով, եւ պարագային յարմարցուած աղօթատեղիներով, որոնք պաշտօնապէս ճանչցուած չըլլալով իշխանութեան կողմէ, կրնային փակուիլ ուզուած ժամանակ։ Նոր գերեզմանատուն ալ չէին կրնար բանալ. վերջապէս, իրենց կողմէ ընտրուած քահանաները չէին ճանչցուեր վարչային իշխանութեանց կողմէ։ Ասկէ այն կ՚հետեւէր որ իրենց քահանաներուն ձեռամբ ամուսնացած հին հաւատացեալներու միութիւնն օրինաւոր չէր համարուեր, տղաք չէին կրնար ժառանգել, եթէ հայր մը [illegible] ոստիկանական պաշտօնականներու առջեւ չյայտարարէր իր ընտանիքին բուն վիճակը. այն ատեն մարդուն անունը կ՚արձանագրուէր իբր կենակից այս ինչ աղջկան կամ կնոջ. ի մի բան, իր զաւակներուն մօրը հոմանին կ՚նկատուէր ընտանիքի հայրը։ Մոսկուայի ժողովականներն ի վեր կ՚հանէին այսպիսի պարագաներու բերմամբ հին հաւատացեալներուն կրած ստորնացումները, ընտանեկան կարգ ու սարքին մէջ պատահած դժուարութիւնները, և հետեւեալ եզրակացութիւններուն կուգային. — Ինչպէս ուրիշ կրօնականներու, այնպէս ալ իրաւունք տալ հին հաւատացեալներու քահանաներուն որ արձանագրեն իրենց ծուխերուն մէջ պատահած ծնունդները, մահերը։ Կ՚պահանջէին որ ջնջուի այն կանոնը, որուն համեմատ, չէին կրնար կոչուիլ կառավարական պաշտօններու։ Դիտել կուտային թէ ասիկա անհանդուրժելի ստորնութիւն մ՚էր։ — «Ահագին հարստութեան տէր եմ, կ՚ըսէր Ուրալցի կալուածատէր մը, և առաջնակարգ վաճառական։ Իրաւունք ունիմ պալատական ընդունելութեանց ներկայ ըլլալու, և սակայն չեմ կրնար նոյն իսկ հեռագրատան մը ամենափոքր պաշտօն մը վարել։» Կ՚ուզէին որ վերջ տրուի այս անհաւասարութեան։ Քիչ ժամանակ վերջն յայտնի եղաւ որ կառավարութիւնը տրամադիր է զիջողութիւններ ընելու։ Ասոր առաջին նշանն էր տարուան սկիզբը տրուած այն հրամանը, որով կ՚վերցուէին Քազանի և Քոստրովայի մէկ քանի եկեղեցիներու դրան վրայ դրուած կնիքները։ Փետր. 7ին, Նախարարաց Ժողովը լսեց ելմտական պաշտօնատան օգնական ծերակուտական Տուրնովոյի տեղեկագիրը, հին հաւատացեալներու խնդրոյն վրայ։ Մ. Տուրնովօ կ՚գովէր անոնց լաւ յատկութիւնները, առաքինութիւնները, և կ՚առաջարկէր որ այլ եւս դադրին ընկերութեան ամենաստորին անդամները նկատուելէ։ Մետրապոլիտ Անտոնիոս ալ պնդեց որ օրթոտոքս քահանաներն այլեւս պաշտօն ըլլան հին հաւատացեալներուն վրայ հսկողութիւն կատարելու, քաղաքական գործէն։ Ծերակուտական Սապլէր, որ կ՚փոխանորդէր Պոպիէտոնոսցեվի, անոր տկարութեանը պատճառաւ, այժ տուաւ այդ առաջարկներուն, որով այլ եւս վերջացած գործ մը կարելի էր նկատել հին հաւատացեալներուն խնդիրը։ Ապրիլ 29ի Ուքազը ցոյց կուտայ թէ արդարեւ կայսրն իրաւունք տուած է իրենց ամէն կէտի վրայ, առանց սակայն համամիտ գտնուելու իրենց առաջին պահանջման, որ էր չկոչուիլ րասքոլնիք։ Անոնք նորէն հերձուածող պիտի նկատուին։ Հերձուածող եւ հին հաւատացեալ մէկ խումբ կ՚նկատուին։ Օրթոտոքս Եկեղեցին, որ նոյնքան անհաշտ, և այսօր իսկ նոյնքան աւանդամոլ է որքան էին հին հաւատացեալները Նիքոնի բարենորոգումին ժամանակ, պարզապէս մերժա՞ծ է տալ խնդրուած անունի փոփոխութիւնը։ Կամ թէ, կանխագուշակելով որ նորանոր հերձուածներ պիտի երեւան գան, որքան ժողովուրդին մէջ տարածուի Ս. Գրոց քննութեան ոգին, ուզած է զանոնք մէկ մեզի բառո՞վ մը յորջորջել։ Երկրորդ մեկնութիւնն ամէնէն փափաքելին պիտի ըլլար, և մանաւանդ ամէնէն աւելի յարմար՝ կայսերական Ուքազին ոգիին, քանի որ շնորհիւ այս փոփոխութեան, կրօնական բարենորոգումի բարիքն և ներողամտութեան սկզբունքները տակաւ առ տակաւ պիտի տարածուին ու—հերետիկոս հերձուածողներու վրայ։» (Le Temps, Մայիս 3.)

ԱՆԳԼ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ Զատկի արձակուրդէն ետք, Դշ. բացուեցաւ։ Գաղթականներու խնդրոյն վրայ անցեալ Ապրիլ 18ի նիստին ներկայացուած օրինագծին վիճաբանութեան ատեն, Մր. Զարլզ Տիլք և ուրիշ ազատական երեսփոխաններ դէմ խօսեցան օրինագծին, ըսելով թէ այդ օրինագծին մէջ ամենեւին օգնութիւն չընծայուիր կրօնական հալածման ենթարկուողներուն։—Մր. Տրէվլեան (ազատական) ըսաւ որ եթէ այս օրինագիծն ընդունուի, Ռուսիայէ հալածուող հրեաները պիտի չկրնան Անգլիա ապաստանիլ և մեծ դժուարութիւններէ ետք Ամերիկա պիտի գաղթեն։—Ներքին գործոց պաշտօնատան խորհրդական Մր. Աքէրս Տուկլաս յանուն կառավարութեան յայտարարեց թէ օրինագիծն անփափաքելի գաղթականներուն դէմ է։ Մր. Տուկլաս հերքեց այն կարծիքը թէ կառավարութիւնն այս օրինագիծը ներկայելով հակասեմական զգացումներէ առաջնորդուած ըլլայ։

Օրինագիծը, որուն պատճէնն է հետեւեալը, ընդունուեցաւ 59ի դէմ 211 քուէով։

1. Օտար գաղթականք այն նաւահանգիստներէն մէկէն ցամաք պիտի ելնեն ուր գաղթականութեան հակակշիռ պաշտօնեայ մը կ՚գտնուի։

2. Ո և է գաղթական ցամաք պիտի չհանուի առանց այս պաշտօնէին թոյլտուութեան, և այս ալ բժշկական քննութենէ մը ետք պիտի տրուի միայն։

3. Ցամաք ելնելու թոյլ պիտի չտրուի այն գաղթականներուն որք՝ Ա. բաւական դրամ չունին, կամ չեն կրնար ապացուցանել թէ առանց ուրիշին բեռ ըլլալու կրնան ապրիլ։ Բ. յիմար, ապուշ, հիւանդ և կամ երկրին մէջ բեռ ըլլալիք անձերը։ Գ. օտար երկրի մը մէջ իրենց գործած մէկ ոճրին համար դատապարտուած ըլլալով երկրէն դուրս վտարուելու վճռուած են։

4. Ցամաք ելնելու թոյլ պիտի տրուի այն գաղթականին միայն որ կարող է ապացուցանել թէ ցամաք ելնել ուզելուն պատճառը պարզապէս քաղաքային ընթացքի մը համար է։

5. Գաղթական մը եթէ արգիլուի ցամաք ելնել, անոր ետ դառնալու ծախքը իր գտնուած նաւուն տէրը կամ նաւապետը պիտի կրէ։

6. Այն գաղթականներն որք արդէն իսկ իրենց բնակութիւնն հաստատած են Անգլիոյ մէջ, կրնան արտաքին գործոց նախարարին առաջարկութեամբ երկրէն դուրս հանուիլ այնպիսի յանցանքներու և բանտարկութեան պատիժներու համար որոց մասին դրամական տուգանք նախատեսուած չէ։

7. Դատաւորք լիազօր իշխանութիւն պիտի ունենան փոխանակ պատիժի, արտաքսում վճռել օտարականաց դէմ։

8. Օտարական մը եթէ երեք ամիս շարունակ իր բնակած համայնքէն նպաստ ընդունի, ինչ որ իբրեւ անգլիացի ընտրողական իրաւունքէ կ՚զրկէ զինքն, կրնայ արտաքսուիլ։

9. Գաղթականութեան պաշտօնեաներ պիտի դրուին նախ Լայդի, Կրիմսպիի, Հըլի, Հարուիչի, Նիւ-Հավէնի, Սաուդէմբըընի և Լոնտոնի մէջ։ (Տուվրը, ուր կը հասնին սովորաբար առաջին կարգի գաղթերը, կ՚երեւի թէ նկատողութեան առնուած չէ։ Ծ. ԽՄԲ.)։

10. Այս քաղաքներէն զատ ի հարկին ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ գաղթային հակակշռի պաշտօնեաներ պիտի դրուին։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԸ. — Անգլիոյ Առեւտրական Պաշտօնատունն արտաքին գործոց նախարարութեան միջոցով ստացաւ ծանուցագիր մը, որով Պուլկարիոյ հանրային շինութեանց նախարարութիւնը նուազուրդի առաջարկներ կ՚ընէ հետեւեալ երկու երկաթուղւոյ գիծերուն շինութեան համար։ (1) Թրնովօ—Դրէվնօ—Պարուշեցա գիծը, որուն ամբողջ երկայնութիւնն է 230 մղոն. (2) Ռուսօմերէն Քէօսթէնտիլ և անկէ մինչեւ սահմանագլուխ, երկայնութիւն՝ իբր 342 մղոն։ Առաջին գծին համար նուազուրդի պայմանաժամն է մինչեւ Յունիս 2, եօթն հարիւր հազար ֆրանքի երաշխաւորութեան գումարով։ Իսկ երկրորդ գծին պայմանաժամն է մինչեւ Յունիս 9, իսկ երաշխաւորութեան գումար՝ վեց հարիւր հազար ֆրանք։ Պուլկար Հանրային Շինութեանց պաշտօնատանն իւրաքանչիւր գծի վերաբերեալ քարտէսները, եւն. կ՚ծախէ 120 Ֆր.ի գնով։

ԱՆԳԼԻԱՑԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ Ի ՃԱՊՈՆ. — Ճարոնի Արտաքին Գործոց նախարար Պարոն Քօմուրա անցեալ Բշ. իրիկուն հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ Մր.

Տէնիսընի, որ քսանհինգ տարիներէ ի վեր կ'վարէր Ճարտնի Արտաքին Գործոց խորհրդականի պաշտօնը։ Հրաժարականներուն մէջ կային վարչապետ կոմս Քացուրա, վերջին քսանհինգ տարիներու միջոցին Արտաքին գործոց պաշտօնատան մէջ պաշտօնավարող բոլոր նախորդ նախարարներն և օգնականները. գլխաւոր բարօններն էին արդի պաշտօնատարները։ Այս քսանամեակի առթիւ Մր. Տէնիսըն Միքատոյէն և իր պաշտօնակիցներէն նուէրներ ստացաւ։

ՍԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎԻՃԱԿԸ

ՓԱՐԻԶ, Մայիս 1. — Ցուցումնալի խօթնեակ մը բոլորեց Սակարանը, Բարիզի Սակարանն ուստից՝ ըստ սովորութեան՝ ազդուեցան ուրիշ քանի մը Սակարաններ ալ։ Հիմա ներքին խնդիրները չեն որ կ'ազդեն Բարիզի Սակարանը, քանի որ արտաքին քաղաքականութիւնն այս օր ահա այնքան գերակշիռ տեղ մը բռնած է Ֆրանսայի մտահոգութեանց մէջ։ Մանր երկիւղներ պատճառեց Մարոքը, և միւսքէն ո՛չ նուազ ծգտեալ վիճակ մ'ունին Ծ. Արևելքի առաջիկայ նաւամարտին առթիւ, ինչպէս և Ռուսիոյ ներքին գործերուն առթիւ։ Երբ Մօքէն ծանոյց թէ Գերմանիոյ հետ Ֆրանսայի յարաբերութեանց վերջին երկիւղ կ'պատճառէ, Սակարանը պահ մը ինքզինք կորսնցուց։ Ասով ալ հաստատուեցաւ թէ գինները վերջերս այնքան վրայ դրած էին որ երկիւղալի զրոյցներու դէմ գնելու վիճակի մէջ չէին։ Եթէ այսօրուան քաղաքական վիճակը բաղդատենք տարի մը առաջուան վիճակին, ինչ կ'տեսնենք։ Անցեալ տարի պատերազմը նոր սկսած էր, բայց դեռ վերջնական դէպք մը տեղի ունեցած չէր։ Ռուսիա դեռ չէր կրած այն կորուստները զորոնք կրեց անկէ ի վեր։ Եւ քաղաքական հորիզոնին վրայ ուրիշ հոգ պատճառող գործ չկար։ Իսկ հիմա։ Ո՛րչափ փոփոխութիւն։ Այսօր մեր զինակցին (Ռուսիոյ) կացութիւնն ինկած է գժբախտաբար, և այսօր վաղը պիտի պատահի մեծ նաւամարտ մը որով միանգամ ընդ միշտ կրնայ վճռուիլ արդի պատերազմին ելքը։ Հապա Մարոքը, որ կնճռոտ խնդիր մը դարձաւ ընդ մէջ Գերմանիոյ և Ֆրանսայի, որուն թէր կ'ելնեն Անգլիա և Միջերկրականի Տէրութիւնք։ Դիւանագիտական բանակցութիւն մը սկսած է։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ հետևանքը։ Եւ յետոյ, ի՞նչ յայտարարութիւն պիտի ընէ Վիլհելմ կայսր Մեցի զօրքերն անցքէ անցընելու տարեկան հանդէսին առթիւ։ Ահա՛ Սակարանին վրայ ազդող հարցումներ։

Հետեւեալ ցուցակէն կ'երևի թէ գիներն ո՛րչափ վար դրած էին տարիէ մ'ի վեր, Մ. Սէ[illegible] հաշուով. —

ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

	1904 Ապրիլ 30.	1905 Ապրիլ 30.
Ռանդ Ֆրանս. 3 %	97.37	99.05
Օսմ.	83.62	88.77
Իտալական	102.82	105.75
Սպանիական	82.77	90.35
Օսմ. Պանքա	579	604
Քրէտի Լիոնէ	1,110	1,124
Քրէտի Ֆոնսիէ	675	730

Ուրեմն, արդի մտահոգութիւններով, անխուսափելի էր որ յետադիմում մը պատահէր նաև չէզոք Տէրութեանց թուղթերուն վրայ։

Մնաց որ, դրամի այն առատութիւնն որուն վրայ շատ պնդեցին վերջերս, իբրև պատճառ թուղթերը վեր բռնելու, հիմա գոյութիւն ունենալ չի թուիր. զի Լոնտոնի մէջ վերջերս հրապարակ հանուած թուղթերը բազում դրամ սպառեցին, եւ զեղչի սակը սեղմեցին։ Բարիզի մէջ ալ վարկի այնպիսի գործողութիւնք կ'պատրաստուին, որով պահեստի դրամը Բարիզի մէջ ալ կ'պակսի։ Գալով հաչուութեան, երբ անիկա տեղի ունենայ, անհաստատ կամ ծփուն վիճակ ունեցող դրամագլուխները մեծ գործերու պիտի յատկանան այն ատեն, և տրամադրելի կամ պարապ դրամ նորէն պիտի չմնայ։

ՔՈՒՌՈՒԴՈՒԷ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՍԷԼԱՄԼԸՔԻ արարողութիւնն երէկ կատարուեցաւ Համիտիյէ մզկիթին մէջ։ ՎԵՀ. ԿԱՅՍՐՆ յիշեալ մզկիթը գնաց փառաւոր կառքով, և Ուրբաթու աղօթքը կատարելէ յետոյ Կայսերական Պալատ վերադարձաւ հանդիսաւոր թափօրով։

Հիւրանոցին մէջ կ'գտնուէին Հապէշ պատուիրակութիւնը, ֆրանսական դեսպանն և Ա. Թարգմանը, Անգլիական դեսպանն և Ա. Թարգմանը, իտալական դեսպանը, զինուորական կցորդը, Գ. Թարգմանը, ընդհ. հիւպատոսը, Սօֆիայի իտալական զինուորական կցորդը, ամերիկեան դեսպանն և խորհրդականը, Շուէտ—Նորվեկեան դեսպանն և Ա. Թարգմանը, աւստրեան գեր—հիւպատոսը, Օսմ. Կայսերական Պանքայի Տնօրէն Բանճրիի պէյ, պելժ դեսպանատան Ա. Թարգմանը, ռուս պահականաւուն հրամանատարը, Ամերիկացի միլիոնատէր Մր. Բիրբոնդ Մորկան, դուստրն և իրեն հետ Պոլիս եկած Ամերիկացի մէկ քանի զբօսաշրջիկներ, ամերիկեան դեսպանատան Ա. Թարգմանը, ռումէն դեսպանատան Ա. քարտուղարը, և ուրիշ երկու քարտուղար, գերման դեսպանատան քարտուղարներէն մէկը, ռուս դեսպանատան Գ. քարտուղարը, Պուլկար զօրավար Անտէրֆ, իտալական ջրահականաւէն 15 նաւազ իրենց սպաներուն հետ, և օտար դեսպանատուններէ յանձնարարուած 180է աւելի հիւրեր, որոցմէ ոմանք արժանացան կայսերական մեծարանաց, Արարողապետ Իպրահիմ փաշայի և Սեննեկապետ Էմին պէյի միջոցաւ։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՋԵԿՈՒՑՈՒՄ

«Երէկ, Ուրբաթ, Սէլամլըքի արարողութենէն վերջ, չնորհուած Կայսերական Թոյլտուութեամբ, զատ զատ և ոչ-պաշտօնապէս ՎԵՀ. ԿԱՅՍԵՐ ներկայանալու պատիւ ունեցան անգլ. դեսպան Սըր Նիքօլաս Օ'Քօնօր, ֆրանսական դեսպան Մ. Գոնստան, իտալական դեսպան Մարքի Իմբերիալի, ամերիկեան դեսպան Մր. Լիշման և Շուէտ—նորվեկեան դեսպան Պառոն Պէք Ֆրիզ։ Ամերիկեան դեսպանը ՎԵՀ. ԿԱՅՍԵՐ ներկայացուց Ամերիկացի մեծահարուստ Մր. Բիրբոնդ Մորկանը։»

ՍԱՔՍՈՆԻՈՅ Թագաւորին եղբայր իշխան Եօհան Կէօրկ մեկնեցաւ Պոլսէն։ Սիրքէճիի կայարանին մէջ, յանուն ՎԵՀ. ԿԱՅՍԵՐ, իշխանին ողջերթ մաղթեց Արտաքին գործոց պաշտօնատան արարողապետ Ղալիպ պէյ, որ նաև Ն. Կ. Վեհափառութեան ողջոյններն հաղորդեց անոր։ Իշխանը շնորհակալութիւն յայտնեց Պոլսոյ մէջ իրեն եղած սիրալիր ընդունելութեան համար, ըսաւ թէ քաղցր յիշատակ մը կը տանի իր հետ՝ Օսմ. մայրաքաղաքը կատարած ճամբորդութենէն, և խնդրեց Ղալիպ պէյէ, իր երախտագիտական զգացումներն հաղորդել յառս Կայս. Գահոյից։ Սիրքէճիի կայարանն ողջերթի գացած էին նաև գերման դեսպանն և դեսպանատան պաշտօնեաներէն ոմանք։ — Իշխանը պիտի հանդիպի նաև Սօֆիա։

—Կայս. Պալատան Արարողապետ Իպրահիմ փաշա առջի գիշեր Բերա Բալաս երթալով, իշխան Եօհան Կէօրկի հաղորդեց ՎԵՀ. ԿԱՅՍԵՐ բարևները։ Իշխանը խնդրեց Իպրահիմ փաշայէ, իր շնորհակալութիւնն յայտնել յառս Կայս. Գահոյից։

—Իշխանն երէկ, մեկնելէ առաջ, Պոլսոյ կողմը պտոյտ մը կատարեց իր հիւրասենեկապետ Կայս. Թիկնապահ Գնդ. Մէհմէտ Ալի պէյի հետ։

Մ. ԲԻՐԲՈՆԴ ՄՈՐԿԱՆ առջի օր այցելեց Կայս. Գանձարանը, և երէկ ներկայ եղաւ Սէլամլըքի արարողութեան։ Մեծահարուստ ամերիկացին կ'ընկերանան իր աղջիկը, և ուրիշ մէկ քանի հոգի։ Ինչպէս գրեցինք արդէն, Մր. Բիրբոնդ Մորկան Պոլիս եկած է Գօրսէր զբօսանաւով, որ ունի 1,200 թօնօ տարողութիւն, 304 ոտք երկայնք և ժամը 19 հանգոյց արագութիւն ունի. չատ գեղեցիկ նաւ մ'է։ Իտալական դեսպանն առջի օր այցելեց Մր. Բիրբոնդ Մորկանի։

ԴԵՍՊԱՆԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ. — Իտալական դեսպան Մարքի Իմբերիալի երէկ գիշեր թէյի սեղան մը տուաւ, որուն ներկայ եղան անգլիական, ամերիկեան դեսպանները, Մր. Բիրբոնդ Մորկան, Ռումէն դեսպանն և այլ անձնաւորութիւններ։

—Վաղը Զարուհիին անուան տարեդարձն ըլլալով՝ հոգեւոր պաշտամունք պիտի կատարուի ռուս դեսպանատան մատրան մէջ, ուր ներկայ պիտի գտնուին դեսպան Մ. Զինովիէվ և դեսպանատան ու հիւպատոսարանի պաշտօնատարք։

ՌՈՒՄԵԼԻԻ Կայս. նահանգաց հասոյթներն աւելցնելու համար հրահանգներ տրուեցան նոյն նահանգաց կուսակալներուն։ Նոյնպէս, Ռումելիի նահանգաց քննիչ Հիւսէին Հիլմի փաշա հրահանգ տուաւ ամէն կողմ որ ելմտական և քաղաքային պաշտօնեաներն հոգածու ըլլան պետական գանձու հասոյթներուն յաւելմանը, և ազդարարեց որ կանոնական պատիժն ի գործ դրուի այն հարկահաւաքներու նկատմամբ, որ ժամանակին չեն գանձեր տուրքերը։

—Բ. Դուռ զրկուեցաւ Ռումելիի երրեակ նահանգներու ներկայ տարւոյ Մարտ ամսուն հաւաքուած տրոց ցուցակը, 319 և 320 տարիներու նոյն ամսուան մէջ հաւաքուած տուրքերու ցուցակներուն հետ։

ՄԵՆԱՇՆՈՐՀ. — Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութենէն արտօնութիւն ուզուեցաւ Խիւտավէնտիկեարի կուսակալութեան մէջ գտնուած Իզնիկ լիճին վրայ փոքր շոգենաւեր բանեցնելու՝ 61 տարի պայմանաժամով։ Հանրօգուտ շինութեանց պաշտօնատունն սկսաւ այս խնդրոյն քննութեան։

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ երկաթուղիին Գոնիայէն Էրէյլի մասնաճիւղին շինութիւնն աւարտած ըլլալով, թղթատարական վարչութեան կողմէ չրջիկ պաշտօնեաներ նշանակուեցան Պոլսէ Էրէյլի երթևեկելու համար։

ԱՌՈՂՋ. ԼՈՒՐԵՐ. —Ապրիլ 12ին Եգիպտոս, Թօհի մէջ 2 հոգի բռնուեցան ժանտախտէ և 2 հոգի մեռան. իսկ Բօռ Սայիտի մէջ 1 հոգի մեռաւ ժանտախտէ։ Հրահանգ տրուեցաւ որ Բօռ Սայիտէ օսմ. երկիրներ եկողները ցնօր տնօրինութիւն բժշկական քննութեան ենթարկուին։

ՈՃԻՐ. —Հասան Թէվֆիգ անուն մէկն երէկ երբ գինով վիճակի մէջ կ'անցնէր Սկիւտար, Դարաճա Ահմէտի գերեզմաննոցէն, անծանօթ մէկու մը կողմէ վիրաւորուեցաւ։—Նոյնպէս, Սկիւտար Չընար մահալլէսի, իր կնոջն եղբօր կողմէ վիրաւորուեցաւ յանձնակատար Ահմէտ էֆ.։ Կ'ըսուի թէ այս երկուքն ալ գինով էին։

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՑ. — Կոլոսի մէջ 119 տարու մէկը մեռեր է, որ իր կեանքին մէջ բնաւ ոգելից ըմպելի գործածած չէր և հիւանդացած չէր։ Իր կինը 95 տարու, դեռ կ'ապրի։

«ՊԱԼՔԱՆ» ընկերութեան Թուրքիոյ Տնօրէն Արչակ էֆ. Ունճեան Առաքաղաք ուղևորեցաւ հրդեհի և կենաց գործառնութեանց նոր չարք մը տալու, նաև քանակը ճշդելու վերջին անգամ պատահած հրդեհէն յառաջ եկած վնասին և հատուցում ընել։ Ընկերութեան Տնօրէնութիւնը հրահանգ տուաւ նաև Ատանայի գործակալին, Սարայ Ճաուշէսի պատահած հրդեհէն յառաջ եկած վնասին կարգադրման համար։

Այրի Տիկին Ազատնի Կ. Համամճեան և զաւակունք ու թոռունք կ'փութան իրենց ջերմ շնորհակալութիւններն յայտնել այն ամէն ազգականաց և բարեկամաց որոնք հաճեցան ներկայ գտնուիլ ողբացեալ ԿԱՐԱՊԵՏ ԷՖ. ՀԱՄԱՄՃԵԱՆԻ յուղարկաւորութեան և իրենց ցաւակցութիւննին յայտնեցին։

ՔՐՈՆԻԿ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾՈՑ ԽՆԴԻՐԸ

Ապրիլ 9ին օր Ռուս Մամուլին մէջ նշանաւոր երևոյթ մը դիտուեցաւ։ Նովօէ Վրէմիա, որ անցեալ տարի, իբրև օրկան Բլէվէի, ամէնէն աւելի կ'հալածէր Հայ Եկեղեցին, ու ջերմագին ջատագովութիւնը կ'ընէր գրաւման Հայ եկեղեցական կալուածոց, 1905 ապրիլ 9ին օրն յանկարծ փոխեց իր լեզուն, և յօժ հետաքրքրաշարժ խմբագրականով մը, յայտարարեց թէ «Կովկասի վերաբերեալ քաղաքականութեան նոր ուղղութեանց չարքին մէջ ամէնէն առաջնակարգն է Հայ Եկեղեցին եւ անոր կալուածները։»

Գովելի համարձակութեամբ, Նովօէ Վրէմիա, թունդ մոլեռանդ օրկանը, հրատարակեց թէ «Ցաւալի սխալներ գործուեցան Հայ Եկեղեցիին հետ վարուելու կերպին մէջ. Բլէվէ սխալ հասկցած էր այս Եկեղեցին և անոր կատարած դերը. Թիւրիմացութեան հետևանք էր յարքունիս գրաւումն այն կալուածներուն, կարծելով որ ահագին գումարներ կ'արժէին, մինչ երևցաւ որ անոնց բովանդակ արժէքն էր 1,400,000 րուբլի. (162,000 օսմ. լիրա), որ Կովկասի հասարակ նաւթատէրի մը անգամ հարստութիւնը չէ, և սխալ էր այն ամբաստանութիւնն ալ թէ իր նպատակին չէր գործածուեր հասոյթը։ Մեր կեդրոնական կառավարութիւնը խաբուեցաւ տեղական գործիչներուն կողմէ։ Պէտք է ուրեմն չուտով վերջ տրուի այս ցաւալի սխալին, և Փոխարքայ կոմս Վորոնցով Տաշքովի կողմէ Կովկասի ժողովրդոց ուղղեալ կոչը գրաւական մ'է որ այն անիրաւ կարգադրութիւնը չուտով պիտի սրբագրուի։»

Տփղիսի մէջ մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Նովօէ Վրէմիայի այս յօդուածը, որ կը նկատուի նախապատրաստութիւն այն յայտարարութեան զոր Փոխարքայն պիտի ընէ Տփղիս գալուն, աւետելով թէ Հայ Եկեղեցիին վերադարձուած են իր բոլոր իրաւունքներն ու ստացուածքները։

Ս. Պատրիարք Հայրն երէկ ընդունեց Ցունաց Ս. Պատրիարքին չնորհաւորական փոխադարձ այցելութիւնը, զատկական տօնին առթիւ։ Ժամ 3ին Օրթոտոքս Պատրիարքը, ընկերակցութեամբ Գոզանի Մետրապոլիտ Տ. Քոնստանդինի, Ֆէնէրի Բարձրագոյն Վարժարանին Տնօրէն Մետրապոլիտ Տ. Միխայէլ, և Աթոռ Ժողովէն Սարկի Բաղդիվեան և Լէոն Բազանօղլու էֆ.ներուն և գործակատար Անտոնակի Իքիատիս էֆ.ի, Ֆէնէրի եկեղեցպաններէն Պ. Թէլոտոսիադիի, Ֆէնէրի յունական վարժարանի Տնօրէնին ու հայագէտ Զօլաքիտէս էֆ.ի, ժամ 3ին Պատրիարքարան եկաւ։ Մայր եկեղեցւոյ զանգակներն սկսան հնչել, տաղաւրին կանուխ ըլլալով, այնքան հոծ չէր բազմութիւնը։ Տ. Գրիգոր Աբարդեան և Արիստակէս Խաչատուրեան Վրդ.ները, քահանաներ ու Արիս էֆ. Ֆէստճեան ընդունեցին Տ. Եօաքիմ Սրբազանն ու իր հետևորդներն ու առաջնորդեցին դահլիճ, որու դրան առջև Ս. Պատրիարք Հայրն և Ն. Սրբազնութիւնն իրեւս սիրալիր կերպով ողջագուրուեցան։ Ս. Պատրիարք Հօր չուրջ կ'գտնուէին Տ. Մեսրոպ Արքեպսկ.ն ու Փոխանորդ Սրբազանը, Տիգրան էֆ. Եուսուֆեան, Արիս էֆ. Ֆէստճեան և Մկրտիչ էֆ. Մելիքեան։ Պաշտօնական ներկայացումներէ վերջ, չատ սիրալիր տեսակցութիւն մ'ունեցան։ Ցունաց Ս. Պատրիարքը գոհունակութիւն յայտնեց որ Եուսուֆեան էֆ. կ'պաշտէ իր կոչումն և չարունակ Ազգ. Վարչութեան կ'անդամակցի. հաւաստեց թէ վաղուց ծանօթ է իրեն, և իր արտաքին յարաբերութեամբ ալ համակիր է ամէնուս. տաքերով ու ծննդեամբ ալ մօտիկ ենք իրարու, ըսաւ, քանի որ ես Պօյաճիքիւղ ծնած եմ և ինք Եէնիքիւղ։ Կէս ժամու չափ խօսակցելէ ու պատշաճ մեծարանքներէ վերջ Տ. Եօաքիմ Սրբազան հրաժեշտ առաւ Ս. Պատրիարքէն, սիրալիր կերպով ողջագուրուելով իրեւս, և հանդիսաւոր թափօրով առաջնորդուեցաւ Մայր Եկեղեցի, ուր հետևեալ բանախօսութիւնը կարդաց, զոր հայերէնի թարգմանեց Արիս էֆ. Ֆէստճեան.

«Քրիստոս է լոյս, ճշմարտութիւն և կեանք, որպէս առաքեալը կ'ըսէ, ո՜վ սիրեցեալ զաւակունք հայկական հնաւանդ և Ս. Եկեղեցւոյ, որ ձեռամբ իւր Ս. Հարց ուսոյց զլոյս, ճշմարտութիւն և կեանք, որ չըջեցոյց այս երրեակի լուսոյ ջահն, ի լուսաւորութիւն մեր Հարց Քրիստոնէական անչէջ հաւատոյ։ Եւ այս լոյսը կ'հեղուր որպէս ըսաւ Փրկիչն մեր իւր Աւետարանին մէջ, երկու հիմերու վրայ՝ խաղաղութեան և սիրոյ։ «Զխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ, սիրեցէք զմիմեանս որպէս սիրեցի ես զձեզ»։ Սէր և խաղաղութիւն կ'քարոզէ հաւատացելոց ամէն օր նորա Աւետարանը։ Արդ մենք ևս խաղաղութիւն և սէր կ'բերենք Կ. Պոլսոյ Մայր Եկեղեցւոյ կողմէ առ հնաւանդ և սուրբ եկեղեցին Ձեր, մեր Փրկչին ի մեռելոց փառաւոր Ցարութեան տօնին առթիւ, զի Քրիստոս յարեաւ և դժոխք աւերեցան և մահն մահացաւ և մեզ փայլեցաւ գերեզմանէն լոյս արդարութեան, ճշմարտութեան և կենաց և աշխարհի խաղաղութեան, զի Քրիստոս է լոյս, ճշմարտութիւն և կեանք։

«Ցարութեան օրը զուարթ և բերկրալի է բովանդակ քրիստոնեայ աշխարհի համար. ուրախանանք ուրեմն և զիրար գրկենք, և այս ամէնը Քրիստոսի յարութեան համար։ Ասոնք կ'ուսուցանէ մեզի Ս. Եկեղեցին, պայծառութեան օրն, որոյ գանձերէն քաղելով կ'մատուցանենք այսօր Ձեզի. «Ի սկզբանէ էր Բանն և Բանն էր առ Աստուած և Աստուած էր Բանն»։ Այս Բանին հաւատարիմ հետևորդ և վարդապետ կոչուելով, մենք պարտաւոր ենք նախ և առաջ գործել և ուսուցանել քրիստոնէական խաղաղութեան և սիրոյ վերաբերեալ ամէն ինչ, նոյն ինքն պատուիրեց աւետարանաւ՝ ըսելով «Ցայսմ գիտասցեն ամենեքեան եթէ աշակերտք իմ էք, սիրեցէք զմիմեանս։»

«Քրիստոսի սիրոյ և խաղաղութեան լոյսը բերելով Ձեզի, կ'յորդորենք հայրաբար որ սիրէք զմիմեանս, և ոչ միայն այս, այլ խաղաղութեամբ ապրիք և ներէք ամէնուն. խաղաղութիւն ամենեցուն, խաղաղութիւն ընդ ձեզ. խաղաղութիւն ունեցէք բոլոր դրացի ժողովրդոց հետ։ Քրիստոնեան կ'պարտի օրինաց հնազանդութեան օրինակ ըլլալ, պարտի անձնուէր ըլլալ իր Վեհապետին և աղօթել Աստուծոյ, որպէսզի երկայն կեանք չնորհէ մեր Օգոստափառ Կայսեր, և ամէն ազգի սիրոյ, բարեպաշտութեան և պարկեշտութեան մէջ։ Հլու եղիք ձեզ առաջնորդող Պատրիարքին, վասնզի նա է ձեզ համար պատասխանատու, և Աստուծոյ չնորհն ու ողորմութիւնը եղիցի ընդ ձեզ։»

«Կ'չնորհաւորեմ Հայ ժողովուրդն որ բարեբախտութիւնն ունեցաւ արտաքոյ կարգի թանկագին ձիրքերով օժտեալ Պատրիարք մ'ունենալու յանձին Օրմանեան Սրբազանի. կ'յորդորեմ զձեզ հետեւիլ անոր բարի խրատներուն և աղօթել որ Աստուած երկար և բարեբաստիկ օրեր պարգևէ անոր, ամէն»։

Տ. Եօաքիմ Սրբազան մեկնած պահուն կրկնեց իր չնորհակալութիւնները՝ զատիկ սիրալիր ընդունելութեան համար և խնդրեց Փոխանորդ Սրբազանէն որ իր չնորհակալութիւնները կրկին անգամ հաղորդէ Ս. Պատրիարք Հօր։

Ս. Պատրիարք Հայրն ընկերակցութեամբ Արիս էֆ. Ֆէստճեանի Ն. երեկոյ Բերա Բալաս երթալով այցելութիւն տուաւ Եօհան Կէօրկ իշխանին։ Ինչպէս յայտնի է, նոյն առաւօտ, իշխանն իր հիւրամեծարին և թիկնապահին հետ Մայր Եկեղեցի եկած էր, գանձարանն այցելած և մեկնած պահուն իր բարեւներն հաղորդած էր Ս. Պատրիարք Հօր՝ որ նոյն պահուն կը պատարագէր։

—Երուսաղէմի Ս. Պատրիարքը բոլորովին ապաքինած է իր վերջին տկարութենէն և ամէն երեկոյ պտոյտ կ'կատարէ Թագաւոր Թաղին տանիքին վրայ։—Պալատնանկ ելեւմտից տեսուչ Դ. Ղևոնդ Վ. Եաֆայի և Երուսաղէմի կարգ մը կալուածոց վերաբերեալ թուղթեր, նաև յառաջ տարած զրկեր է Ս. Պատրիարքին, Տ. Վահրամ Վրդ.ի միջոցաւ։ Ցարդ յանձնուած չէ Ս. Համբարձման և Լիֆթայի գետիններու և տուներու յատակագիծներէն ոչ մէկ թուղթ։ Ցանձնած թուղթերուն ցուցակը կ'կազմուի ի ներկայութեան քանի մը վարդապետներու, որպէսզի ապագային առարկութիւններ չըլլան, չորումներուն մասին։ Ելևմտից տեսչարանին և դրամարկղէն բանալիները յանձներ է Ղևոնդ Վրդ., բայց կ'դժկամակի յանձնել ելեւմտից տեսչութեան սենեակին բանալին։—Վանքէն արտաքսուած Կիրակոս Վրդ.ին ներում չնորհուելու համար երկու դիմում եղեր է Ս. Պատրիարքին, բայց Ն. Սրբազնութիւնը մերժեր է։

—Աթոռ Ժողովը պաշտօն յանձնած էր Սեբաստիոյ Առաջն. փոխանորդ Տ. Սահակ Վ. Օտապաշեանի, Ամասիա երթալ և Ս. Առաջնորդարանի ժողովոց անհամաձայնութեան պատճառները քննել և արդիւնքը տեղեկագրել։ Տ. Սահակ Վ. Թոքատ գացեր է ուր կ'գտնուի կուսակալը, և ներկայանալով Ն. Վսեմութեան, յանձներ է իր պաշտօնագիրն և տեսակցեր է Վիճակային գործոց վրայ։ Կուսակալն յանձնարարեր է Ամասիոյ կառավարիչին, դիւրութիւններ տալ Տ. Սահակ Վ.ի քննութեանց համար։

—Տիկին Աբրահամ փաշա Բարիթող երէկ առաւօտ Պրուսա մեկնեցաւ Պէնկազի ուղղուելով։ Պարսից դեսպանին կողմէ յուղարկ եկած էր Վսեմ. Ցովհաննէս Խան. եկած էին նաև բարեկամներ։ Սամաթիոյ Նշանեան—Վարդուհեան վարժարանի դասատարակ ուսուցչուհի Օր. Վեհանոյշ Սեփանեան գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը նուիրեց։

—Սելանիկի նորաչէն եկեղեցիին դպրաց Դասը կազմուեր է գործունեայ երիտասարդներէ, որք իսկոյն հանգանակութեան մը ձեռնարկեր են եկեղեցիին պայծառութեան համար։

—Գաւթէմուննի նորընտիր Թաղ. Խորհուրդին պաշտօնն հաստատող Պատր. կոնդակը զրկուեցաւ։

—Հանգուցեալ Կարապետ էֆ. Համամճեանի յուղարկաւորութիւնն երէկ առաւօտ պատշաճ չքով տեղի ունեցաւ Գալաթիոյ Ս. Թագաւոր եկեղեցիին մէջ, ի ներկայութեան հոծ բազմութեան մը. կ'նախագահէր Տ. Գէորգ Եպսկ. Երեցեան իր չուրջն ունենալով Տ. Ներսէս Դանիէլեան և Ղևոնդ Դուրեան վարդապետներն ու քահանաներ։ Ծաղկեպսակ զրկած էր հանգուցեալին կողակիցը։ Ցաւարտ արարողութեանց, դագաղը մեռելակառքով փոխադրուեցաւ գիւղին գերեզմանատունը, ուր ամփոփուեցաւ մարմինը։ Ներկաներն իրենց վշտակցութիւնն յայտնեցին հանգուցեալին զաւակներուն՝ Պօղոս, Պետրոս և Հրանտ էֆ.ներուն։

ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ՀԵՌԱԳՐԵՐ

ՆԱՍԻՕՆԱԼԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՊԵՏԵՐՍՊՈՒՐԿ, Մայիս 5. — Կունենէ Բեդերսպուրկի հեռագրական գործակալութեան կ'հեռագրուի Մայիս 5 թուով. — Մարեչալ Օյամայի առ Միքատօ ուղղած պաշտօնական տեղեկագիրներուն մէջ մեր կորուստներն ահռելի կերպով չափազանցուած են։ Մեր կազմած մասնախումբին պաշտօնական քննութիւններն աւարտեցան և հիմա ամէն ինչ ճշդուած է։ Զոր օրինակ, ճապոնցի հրատարակած էր որ Մուգտէնի մէջ գերեվարած ենք պաչարի և ռազմանիւթի 456 վագոն, 220 պաչարման թնդանօթ, 320,000 մեքենաներ, ևն.։ Բոլոր ասոնք սխալ են։ Միևնոյն կերպով մէկ քանի ռուս թերթեր անճիշտ թղթակցութիւններ հրատարակած են։ Ցանուն Մարիա կայսրուհիին հաստատուած և վիրաւորեալ զինուորներ փոխադրող սայլերը լքուած չեն. ճիշտ չէ նաև թէ Ռուսք հինգ միլիոն ռուբլի արժողութեամբ պաչար այրեցին։ Նոյնպէս անճիշդ է որ Զօրավար Քուրոբաթքին անձնապէս կ'հրամայէր Մուգտէնի կայարանին մօտ կատարուած ջղինուորական գործողութեանց։ Ռուս հեռագրական գործակալութեան թղթակիցը կ'յարէ թէ Մուգտէնի նահանջն իր պարզ իրականութեան մէջ այնքա՛ն սոսկալի եղած էր որ պէտք չկար նոր բաներ յերիւրելու։

ԼՈՆՏՈՆ, 5. — Սէնթրըլ Նէւզի Սինկաբուրի թղթակիցն այսօր կ'հեռագրէ ժամը 7ին. — Ռոժ. Նէպօկադովի նաւատորմին Բ. մասն այս առտու ժամը հինգին Սինկաբուրէն անցաւ։ Ռուս տորմիղը դէպ արեւելք մեծ արագութեամբ կ'ընթանայ։

ԼՈՆՏՈՆ, 5.— Սթանտըրտ իր Բեդերսպուրկեան թղթակիցէն հեռագիր մը ստացած է՝ ծանուցանող թէ զրոյցի մը համաձայն, Ռուս կառավարութիւնն որոշեր է պետական երկաթուղիներէն երեքը ծախու հանել. ասոնք ամէնէն աւելի արժէքաւորներն են։ Ռուս կառավարութիւնը մասնաւոր ընկերութիւն մը կազմող դրամատէրներու պիտի ծախէ իր երկաթուղիները՝ փոխան երեսուն միլիոն ոսկիի։ Այս կերպով ձեռք անցուած դրամը արդի պատերազմին ծախքերը գոցելու պիտի ծառայէ։

ԼՈՆՏՈՆ, 5. — Բեդերսպուրկէն հասած հեռագիր մը վճռականապէս կ'հերքէ այն լուրը թէ Ռուսիա Չիլիէն և Արժանթինէն մարտանաւեր գներ է։

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՍԻՆԿԱԲՈՒՐ, Մայիս 5.— Ռեօյթեր կը ծանուցանէ. — «Ռուս Փ. նաւատորմիղը, որ կ'բաղկանայ 6 մարտանաւէ և 4 փոխադրանաւէ, այս առտու ժամ 5½ին անցաւ Սինկաբուրի նեղուցէն։»

ՓԱՐԻԶ, 5.— Սայկոնէ կ'հեռագրուի Հավասի. —«Ռուս նաւատորմը, որ ամսոյս 2ին Հոն—Քօէի ծովախորչին մօտ կը գտնուէր, կ'պատրաստուէր յաջորդ օրը մեկնելու։ Ծով. Ռոժտեստվենսքի այս իրողութիւնն հաղորդեց ֆրանս. իշխանութեանց։»

ՓԱՐԻԶ, 5. — Բեդերսպուրկէ կ'հեռագրուի Հավասի. —«Ծով. Ռոժտեստվենսքի կ'տեղեկագրէ ռուս ծովային պաշտօնատան թէ ճաբոնական տորփեդանաւեր կան Պօռնէօյի չրջակայ ջուրերուն մէջ։ Եթէ հաստատուի Ծով. Ռոժտեստվենսքիի այս ըսածը, Ռուս կառավարութիւնը բողոքագիր պիտի ուղղէ հոլանտական կառավարութեան։»

ԲԵՏԵՐՍՊՈՒՐԿ, 5.— Բեդերսպուրկի հեռագրական Գործակալութիւնը կ'հերքէ Հավասի տուած այն լուրը (Տե՛ս վերը) թէ Ծով. Ռոժտեստվենսքի ծանոյց ծովային պաշտօնատան որ ճաբոնական մարտանաւեր կան Պօռնէօյի ջուրերուն մէջ։

ՓԱՐԻԶ, 5.— Ճաբոնական դեսպանը դարձեալ բողոքեց որ ռուս մարտանաւեր կան Օէնհայի ծովախորշին մէջ, ի Հնդկաչին։ Ֆրանս. կառավարութիւնը Մ. Արեւելքի իր նաւարաժնին մէկ մասը Ծով. Ժոնքիէռի հրամանատարութեան տակ կը զրկէ Օէնհայ, որպէս զի չէզոքութեան կանոնները պահպանէ։

ԼՈՆՏՈՆ, 5.—Ծովային պաշտօնատունը վախնալով որ մի գուցէ անակնկալ դէպքեր երևան գան Մ. Արևելքի մէջ, Միջերկրականի նաւարաժինէն 6 թորփիլահալած ճամբայ հանեց դէպ ի Հոն։ Այս մարտանաւեր վաղն առտու պիտի անցնին Սուէզի ջրանցքէն։

ԲԵՏԵՐՍՊՈՒՐԿ, 5.— Կ'ըսուի թէ Զօր. Քուրոբատքին վերջնապէս ետ պիտի կանչուի վատառողջութեանն հետեւանքով։ Կ'ըսուի նաև թէ Զօր. Քուրոբատքին ետ պիտի կանչուի, ո՛չ թէ տկարութեանը, այլ այն պատճառաւ որ բարձր չըջանակի մէջ նախկին սպարապետն ուղղակի պատասխանատու կ'նկատուի Մուգտէնի պարտութեան։

ՓԱՐԻԶ, 5. — Լրագիրները դիտել կուտան որ Մ. Ռուվիէի և Մ. Տէլքասէի յարաբերութիւնք պաղած են։ Մ. Ռուվիէ ինք կ'ուզէ եղեր արտաքին գործոց նախարար ըլլալ, բայց Մ. Տէլքասէ կ'ընդդիմանայ եղեր։ Բայց Բօբիւլէէն լուր կուտայ թէ Ելիսէական պալատը փափաք յայտներ է որ խաղաղութիւն կնքուի։

ԲԷՇՏԱ, 5.— Կոմս Դիսա իր վկաներ զրկեց Երեսփոխան Մ. Բոսկայի, որ Երեսփ. ժողովոյ այս օրուան նիստին մէջ նախատեց վարչապետը, ըսելով որ իր յարուցած երկար բարակ վիճաբանութիւններով Մաճառներուն համբերութիւնը չարաչար կ'գործածէ։

ՊԷԼԿՐԱՏ, 5. — Թագաւորն ընդունեց Արքունի պաշտօնատար Մ. Ննինատովիչի հրաժարականը։

ՖԻՈՒՄԷ, 5. — Արհիդուքս Եօզէֆի վիճակը ծանրացաւ։

ՀՕՆԿՔՕՆԿ, Մայիս 3. — Տէլեմաքոս շոգենաւը տեսած էր Պալթիքի նաւատորմը, անոր ֆրանսական ջուրերէն հեռանալէն անմիջապէս ետք. Ճարոնցի նաւորդ մը ուղևորութեան ատեն իր տեսածներէն դատելով կ'պնդէ թէ ֆրանսացիք ամենուրեք կ'օգնեն Ռուսներուն։ Եա[illegible], Տօկմօ և Պօսէտա ֆրանսական նաւերը Պալտիկեան նաւատորմին չուրջը կ'յածին չարունակ։ Ռուսները Սայկոնի մէջ մեծաքանակ ալիւր, բրինձ, ճարպ, ձուկ, կանաչեղէն, միս, գինի և իւղ գնեցին։

** Շանկայի մէջ գտնուող Գերման և Ամերիկեան լրագրաց թղթակիցները վարձեցին Վօտան նաւը, մօտէն դիտելու համար առաջիկայ ծովամարտը։

ԿՈՎԿԱՍ

Պրն. Աղեք. Մանթաչեանց Բարիզէն Տփղիս հասաւ։

** Լոնտոնի Քօբէտալ Հօնէկօլ կ'ծանուցանէ թէ Պրն. Մանթաչեանցի Պաքուի նաւթային գետիններուն վրայ այս օրերս նոր աղբիւր մը ցայտել սկսաւ, որ օրական 400,000 փութ նաւթ կ'արտադրէ, (այսինքն՝ ամէնէն անհաւատալի գնով՝ փութը կամ 13 օխան 40 փարայէն, օրական 4,000 օսմ. լիրա։)

ՍԱԿԱՐԱՆ ՂԱԼԱԹԻՈՅ

Կ. Պոլսոյ Գործակալութիւնն իր երեկի հեռագիրը կ'ուղղէ հետեւեալ կերպով. — Բարիզի Սակարանը պիտի փակուի Շբ. օրերը ժամ 2ին, Մայիս 6ին, 13ին, 20ին, 27ին։

ՓԱԿՈՒՄ

Օսմանեան Միացեալ	Օ.Ռ.	96	37
Ամէնէն բարձր գին	»	96	62
Ամէնէն վար գին	»	95	35
Ռումելիի Երկաթուղի	ֆր.	132	50
Ամէնէն բարձր գին	»	132	87½
Ամէնէն վար գին	»	132	50
Թրանսվալ	»	96	—

ԲԱՑՈՒՄ, 23 Ապրիլ

Օսմանեան Միացեալ	Օ.Ռ.	95	39
» » ժամ 6ին		95	39
Ռումելիի Երկաթուղի	ֆր.	132	75
» » ժամ 6ին		132	75
Ռէժիի բաժնեթուղթ	»	16	31
Եգիպտ. Քրէտի Ֆոնսիէ Ա.	ֆր.	304	50
» » » Բ.	»	268	—
Քարափ Կ. Պոլսոյ	»	513	—
Անատոլուի երկթ. պարտ.	»	526	—
» » բաժն.	Ա.Ռ.	13	50
Օսմ. Ապահովագր. Ընկ.	Օ.Ռ.	3	94
Թրամվէյ բաժնեթուղթ	ղր.	720	—
» Ժուիսանս	»	251	—
» պարտաթուղթ	ֆր.	489	—
Տէրջոսի Ջուրի Ընկ.	»	252	—
Պալեա Քարատայեա	»	518	—
Թրանսվալ	»	96	—
Գանք տը Սալօնիք	»	200	—
Հելլենական 5 % 1881	»	248	—
Հելլէն. պարտաւորթուղթ	ֆր.	433	—
» Նոր »	Բ.Օ.Ռ.	3	95
Բաժնեթուղթ Լաւրիօնի	»	42	—
Գորտօսա		88	—
Քարափ Իզմիրի	»	580	—

ՍԹԻԼԱՆՍ

Օսմ. Միաց. 1 օրուան	Օ.Ռ.	1.60	1.35
» » 3 »	»	4.50	—
Ռումելիի Երկթ.	ֆր.	1.50	—

ՕՍՄ. ՊԱՆՔԱՅԻ ՓՈԽԱՆԱԿԱԳՐԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿ

	ՎԱՃԱՌՈՒՄ	ԳՆՈՒՄ
Լոնտոն 3 ամիս	110 20	109 25
» չէք	110 05	109 25
Բարիզ 3 ամիս	22 75	22 95
» չէք	22 85	22 95
Պերլին մարք	18 60	18 70
Վիեննա քուրօն	21 82	21 92

ԸՆԹԱՑԻԿ ԴՐԱՄՈՑ

Անգլիական ոսկի	ղր.	109	35
20 ֆրանքնոց	»	87	13
20 մարքնոց	»	107	—
Ռօլ Իմփէրիալ	»	90	10
Ֆլորին	»	51	04
Մէճիտիյէ արծաթ	»	108	01
Պեշլիք	»	105	—
Նոր մէթալիք	»	103	10
Բաշլըք թղթադրամ	»	8	65

Անդր. Ա. Ինդէլէօֆ, Ղալաթիա

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՍԱԿԱՐԱՆՔ

ԼՈՆՏՈՆ, Ապրիլ 5

Օսմանեան Միացեալ բաց.	Ա.Ռ.	87	50
» » գոց.	»	87	50
Օսմ. Կայս. Պանքա	»	14	12
Եգիպտական Միացեալ	»	106	50
Անգլ. Քոնսոլիտէ	»	90	12
Պուլկար. փոխառ. 1892	»	99	—
Հելլենական Ռանդ 1881	»	39	50
» Մօնօբօլ	»	52	25
Փոխառ. Բարիզի վրայ	»	25	200
Թրանսվալ	»	3	81
Ճաբոնական 4 %	»	83	50
Ռուսական	»	88	—
Դրամազեղչ	»	2 ½	

ՓԱՐԻԶ, Ապրիլ 5

Օսմանեան Միացեալ բաց.		88	62
» » գոց.		88	75
Ռումելիի Երկաթուղի	ֆր.	135	—
Օսմ. Կայս. Պանքա	»	605	—
Ռէժիի բաժնեթուղթ	»	385	—
Օսմ. Մաքս. նոր փոխառ. 4 %	»	484	—
Ֆրանս. Ռանդ 3 %	»	99	15
Քրէտի Լիոնէ	»	1121	—
Ռուսական		88	10
Թրանսվալ	»	96	50
Չէք Լոնտոնի վրայ	»	25	150
Դրամազեղչ Ֆրանս. Պանքայի		3	—

ՎԻԵՆՆԱ, Ապրիլ 5

Փոխառ. Բարիզի վրայ	քուրօն	95	47
» Լոնտոնի վրայ	»	240	10
Ռումելիի Երկաթուղի	»	143	50
Օսմ. Ռէժի	»	356	—
Դրամազեղչ		3	—

ՀԻՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐ

ՆԱԽՆԻ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔՆԵՐ. — ԻՐԵՆՑ ՎԱՂԵՄԻ ՓԱՌՔՆ ՈՒ ՃՈԽՈՒԹԻՒՆՆ ԸՍՏ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԵԱՆՑ.

Մինակ մեր կարգ մը Վանքերը չեն որ երբեմն ծաղկած ու բարգաւաճ, այսօր լռաքաքուցեալ (քայքայած, աւերած, գործելէ դադրած, ինչպէս չաբաթ օրը, ըստ հին Օրէնքին, կ'դադրէին մարդիկ գործելէ) կ'մնան ասդ և անդ գաւառաց մէջ, և որոց տեղագրութիւնը մերթ ընդ մերթ կ'հրամցնէ Բիւզանդիոնի ընթերցողաց Կեսարիոյ բարեջան առաջնորդը։ Երբեմն նախկին քաղաքակրթութեան խանձարուրք եղող ահագին հսկայակերտ մայրաքաղաքներ ալ կան որոց անունը կ'դողացնէր երբեմն զաշխարհ, կամ որոց հրապոյրներն ու սքանչելի ճոխութիւնը բերնէ բերան կը հռչակուէին ատենօք, այսօր առաւել կամ նուազ աւերակ դարձած, անչնչացած, կործանած, նոյն վիճակին մէջ կ'մնան երկրիս այլևայլ կողմերը։ Դարէ մ'ի վեր է որ գիտութիւնը ահագին զոհողութիւններով կ'փնտռէ, կ'քրքրէ այդ աւերակաց չեղջակոյտերը, թանկագին և ստոյգ ծանօթութիւններ ստանալու համար անոնց միջոցաւ մարդկային ազգին անցեալ պատմութեան վրայ և երբագրելու համար հին գրաւոր աւանդութիւններն ու դասական պատմութիւնը։ Մեր օրերը մանաւանդ մեծ զարկ մը տրուած է այս հետազօտութեանց։ Կ'արժէ ուրեմն որ այդ յաջորդական պեղմանց չնորհիւ նախնի քաղաքակրթութեան օրրանն եղող մէկ քանի քաղաքներուն վրայօք նոր ի նորոյ ստացուած ծանօթութիւնն ալ մեք այս անգամ ներկայացնենք ընթերցասէր հասարակութեան։

** Առաջին տեսութեամբ զարմանալի կ'երեւայ որ ժամանակը միեւնոյն կերպով, հաւասարապէս չէ ազդած այն այլևայլ նախնի ոստաններուն վրայ որ իրենց անհուն պերճութեամբը հին աշխարհին փառքն ու պարծանքն եղած էին։ Մինչ տարինե-

րու անհամար լեզէոնը, աշխարհակալներու բանակներէն աւելի ազդու և զօրաւոր, հսկայակերտ պատնէշները, անառիկ ամբարտակներն և գեղակերտ շէնքերը թաւալգլոր կ'կործանէր և կամ բոլորովին հողին հաւասար կամ հողին ներքեւ անյայտ կ'ընէր. եղած են քաղաքներ ալ, նոյնքան նշանաւոր, որոնք դիմադրած են անոր ահաւոր և բուռն յարձակման։ Այսպէս օրինակի համար Հռոմ, Եայլն, Աղեքսանդրիա, Աթէնք, ևն.։ Ամէն տակնուվրայութենէ վերջը՝ վերականգնուելով, ամէն հրդեհումներէ և աւերածութիւններէ յետոյ նորէն յարութիւն առնելով՝ այդ մայրաքաղաքները մշտնջենաւորութեան շնորհն ստացած են (այսպէս, Հռոմ կ'արդարացնէ իր յաւիտենական քաղաք մակդիրը). անանկ որ իրենց նախնի փառքը — յուշարար անցեալ զօրութեան և պերճութեան, — մեր արդի մեծ կեդրոններու նորագոյն փառքին հետ զուգակշռաբար կ'ապրի ցարդ։ Ասոնք են որ հին քաղաքներ կ'ըսուին։ Ի՞նչ է պատճառն այս տարբերութեան, ասոնց անկանգնելի կործանման, այլոց իբր փիւնիկ ամէն անգամ իրենց աճիւնէն վերակենդանութեան։

Առանց գերբնական միջամտութեան ալ դիմելու, լոկ բնական իմաստասիրութեամբ շատ դիւրին է այդ երկարակեցութեան գաղտնիքը բացատրել։ Ոմանք իրենց բնական նախանձելի դիրքին, ծովային հաղորդակցութեանց և վաճառականութեան նպաստաւոր նաւահանգիստներուն կ'պարտին այդ շնորհը. օրինակ Աղեքսանդրիա և այլք։ Այլք, որք այս շնորհքէն զուրկ են, բարոյական պատճառներով կանգուն մնացած են ցարդ. ինչպէս, օրինակ Հռոմ, որ իբր Աթոռ Առաքելոյն Պետրոսի, յաջորդ Քրիստոսի ըստ Լատինաց, եթէ չունենար իր առանձնայատուկ հրապոյրը, օրբագործուած յաւս միլիոնաւոր հաւատացելոց, թերեւս շատոնց լքուած չարաբաստիկ մնացած ըլլար իր անհրապոյր կլիմային, տուրեւառի անյարմար դիրքին, անբեր հողին պատճառաւ։ Իսկ այս երկու մնայնորհը չվայելող ասիական նախնի մայրաքաղաքներուն խսպառսպառ լքումը վերագրելի է ոչ թէ զիրենք կանգնող ցեղերուն ջնջմանը — զի յաջորդները կրնային վերստին կանգնել և բնակիլ հոն, եթէ առաւելութիւն մը, հրապոյր մը գտնէին — այլ գըլխաւորաբար բնական ազդակներու։ Առնենք, օրինակի համար, երկրաշարժները. երբ քաղաք մը հրաբխային երկրի վրայ կառուցուած է և ենթակայ՝ յաճախադէպ երկրաշարժներու, անոր ամրակառոյց պարիսպները, հոյակապ աշտարակները մէյմը կ'շինուին, երկու՛ք կ'շինուին, երեք կ'շինուին. բնակիչք անգամ մը, երկուք կ'զոհուին, այլ վերջ ի վերջոյ կ'յուսահատին, կ'ցրուին։

Երբ ամփարակ երկիր մը բարեբեր ընող ջրանցքներ կ'գոցուին կ'աւրուին, գետեր ընթացքնին կ'փոխեն, և ժամանակին ատոնց խնամք չի տարուիր, երբեմն ահագին կայսրութիւններ կերակրող դաշտեր անջրդի անապատ կ'դառնան, անոնց ոստաններն ալ բնականաբար անբնակելի մնալու կ'դատապարտուին, ինչպէս Նինուէ, Բաբելոն, եւայլք։ Դեռ շատ մը տեսակ ազդեցութիւններ կան որ կ'բացատրեն տրամաբանօրէն այդ փոփոխականութիւնը։ Այսպէս, ծովային վաճառականութեան զարգացումը կողմնացոյցին, շոգենաւին գիւտովը, վերջէն շոգեկառքերու հաստատութիւնը, որք նախկին հաղորդակցութեան հետեւած ուղին փոխեցին, լաւագոյն պայմաններու ներքեւ մրցակից քաղաքներու երեւան գալը, ևն., ևն., որոնց վրայ երկայն կ'ըլլայ ճառել հոս, ատանց քաղաքական անկման և այլոց կանգնման պատճառ եղած են։ Ճիշդ առոր օրինակը չե՞նք տեսներ մեր աչքին առջեւ ալ։ Մարմարայի երկու եզերաց վրայ շոգեկառքերու հաստատութիւնն և նորանոր արուարձաններու ծագումը չէ՞ որ պատճառ տուաւ այդ միջոցներէն զուրկ հիներու անկման, ինչպէս մեր Պաշլար պաշիին (Սկիւտար) որ այնքան շէն և բարգաւաճ էր իր ազդութեանը։ Թէ՛ Բերա և թէ՛ Պաշլար պաշի այրեցաւեր ալ եղան պահ մը, բայց մինչդեռ այս վերջինը 20—30 տարիէ ի վեր դեռ ինքզինքը գտած չէ, Բերա մեծ հրդեհէն 2—3 տարի չանցած աւելի փառաւոր վերականգնեցաւ հակառակ վայրերաններու յուսահատ երեմիականներուն, որք ողբաձայն կ'երգէին. «ա՜խ Պէյօղլու, վա՜խ Պէյօղլու, եանտը եանտը քիւլ օլտու»։ Տնտեսական առաւելութեանց վերահաստատմամբ ալ կրնայ վերստին բարգաւաճիլ քաղաք մը։

⁂ Նախ սկսինք Նեղոսի ափերէն ուր եգիպտաբանութեան և նշանագրերու ընթերցման, ինչպէս և նորանոր պեղումներու և դամբաններու գիւտերուն շնորհիւ ամենահին քաղաքակրթութեան մը հրաշալիքները կ'պարզուին օր ըստ օրէ, աշխարհի հետաքրքրութեան առջեւ։

Առնենք Մեմփիսը, Փարաւոններու նախկին մայրաքաղաքը։ Մեմփիս շինուած էր Նեղոսի ձախ եզերքին վրայ Տելդայէն 35 քիլոմէդրի չափ դէպ ի վեր։ Ըստ աւանդութեան, զայն կառուցած էր Մէնէս, Եգիպտոսի առաջին Փարաւոններէն մէկը։ Հաւանաբար իր ծաղկեալ ժամանակը 800,000է չափ բնակիչ ունէր։ Իր գետային նաւահանգստին մէջ որ ջրանցքով մը Կարմիր ծովուն միացած էր, մինչ Նեղոսի մեծ ճամբովն ալ Միջերկրականի հետ կ'հաղորդակցէր, մեծ ոգեւորութիւն, եռուզեռ կ'տիրէր ասկէ հազարաւոր տարիներ առաջ։ Եօթը փարսախ շրջապատ ունէր (մէկ փարսախն իբր 4 1/2 քիլոմէդր)։ Քաղաքին ամէնէն բարձր մասին վրայ կանգնած էր Փթահի անհուն ընդարձակութեամբ մեհեանն և քիչ մը անդին ալ Սերապիսի մեհեանը։ Հոն կ'երթցուէր այն հռչակաւոր մեծ ծառուղիէն ուր 600 սփինքսներու կճեայ հսկայ արձաններ, ճամբուն երկու կողմը կարգաւ շարուած գերմարդկային անշարժ դիրքով մը, իրենց անքթիթ ակնարկներովն առեղծուածային մտածութեանց մէջ խորասուզուած կ'թուէին։ Բոլոր այս հրաշալիքներէն այժմ կ'մնան գեղեցիկ աւերակներ, որոց մէջ զմայլելի է Ռամսէս Բ.ի մեծահռչակ վէթխարի արձանն որ գրեթէ անաղարտ պահպանուած է ցարդ։

Մեմփիսէն գրեթէ քառապատիկ մեծ էր Հարիւրադռնեան Թեբէ, Վերին Եգիպտոսի մէջ, որոյ անունը զօրութեան և պերճութեան համարժէք նկատուած էր ատենօք։ Սա գլեց անցաւ Մեմփիսի փառքը, և եգիպտական իշխանութեան ամէնէն աւելի բարգաւաճութեան շրջաններուն մէջ Պետութեան մայրաքաղաքն եղաւ։ Նեղոսի երկու ափերուն վրայ կ'տարածուէր։ Ձախ ափանց վրայ կան ու կ'մնան դեռ Փարաւոններու գետնադամբաններն և երկու հսկայակերտ արձաններն որք նախնի Հելլենաց արմանքն ու զարմանքը գրաւած էին (Մեմնոնի արձաններ) և այլ և այլ առասպելներու առիթ տուած, իբր թէ արեւին ծագման պահուն ներդաշնակ եղանակներ կ'հնչէին ատոնցմէ (թէեւ աստ հաւատացողներ և արուեստագիտական մեկնութիւն տուողներ ալ եղած են)։ Ասոնց մեծութեանը վրայ գաղափար մը տալու համար բաւենք ըսել որ այժմեան վեց յարկով տան մը բարձրութիւնն ունի իւրաքանչիւրը։ Իսկ Նեղոսի արեւելեան կամ աջ ափին վրայ, ուր այժմու Քառնաք գիւղը շինուած է, Ապեաոնի սուրբ քաղաքը կառուցուած էր. նոյնպէս Լուքսոր գիւղին մէջ կ'երեւան մեծագործ արքավայրի մը հնօրեայ վէմերը։ Առաջինին մէջ էր Արամազդայ Ամմոնի մեծահռչակ, անպարագրելի (շատ ընդարձակ) տաճարը, որ իր փառապանծ շրջաններուն մէջ կ'ցոլանար նուիրական լճերուն միապաղաղ հայելիին վրայ։ 2,000 մետր երկայնութեամբ ծառուղի մը, եզերեալ քարակերտ սփինքսներով (կանացի դէմքով առասպելեալ առիւծներ) զայն կ'միացնէր Լուքսորի մեհեանին, ուր նախնի փարաւոններու բարեպաշտութիւնը քարակերտիկ յաւերժացուց իր անհուն երազները 12 քառակուսի քիլոմէդր տարածութեամբ գետնի մը վրայ։ Այդ մեհեանն էն նուիրական մասը կ'կազմէր սիւնազարդ (hypostyle) սրահը, ուր վեհապանծ կ'կանգնէին երբեմն 32 բազմադռնի սիւներ, ի յիշատակ յաղթութեանց կառուցուած հսկայ դռներ (pylone), վէթխարի արձաններ և կոթողներ, որոց մէկ հատը այժմ Բարիզու Քոնքորտի հրապարակը կ'զարդարէ, մէկն ալ մեր Պոլսոյ Աթ Մէյտանին։ Թեբէի անկումը վերագրելի է քաղաքական և տնտեսական պատճառներու, որոնք Եգիպտական յաջորդ պետութեանց ծանրութեան կեդրոնը Ստորին Եգիպտոս փոխադրեցին Վերին Եգիպտոսէն։ Ցաջորդական տակնուվրայութիւններ, ինչպէս նաեւ Փրկչական 27 թուականին մեծ երկրաշարժը վերջին կնիքը դրին իր կործանմանը։ Իր աւերակները ; զոր մանրամասնօրէն նկարագրած և հրատարակած է մեծանուն Մարիէթ պէյ, մինչեւ հիմա աշխարհի վրայ գտնուած աւերակներուն ամէնէն ընդարձակն են։ Իրմէ աւելի մեծ քաղաքներ եղած են, բայց այժմ հողին երեսէն ջնջուած հետքերնին համեմատաբար փոքր է։

⁂ Եգիպտոսէն Ասիա անցնելով՝ չիջեալ բազմաթիւ մայրաքաղաքներու մէջ առաջին տեղը պէտք է գրաւէ Արեւելից դշխոյն Բաբելոն, Ասորեստանի մեծահռչակ ոստանը, Ս. Գրոց անիծեալ քաղաքը, որուն հիմնարկութիւնն ասկէ շուրջ 4—5 հազար տարի առաջ եղած է։ Իր անուննն արդի գիտնոց և իմաստասէրներուն կ'յիշեցնէ անցեալ դարերուն բոլոր անհուն պերճանքը, անճառելի փառքը։ Հերոդոտոս որ այցելեց հոն Քրիստոսի Թուականէն 420 տարի առաջ, աշխարհի բոլոր քաղաքներուն մէջ անոր նմանակը չկայ, կ'ըսէ։ Բաբելոնի պատմութեան խառնուած են հնութեան ամենամեծ անունները, ըլլան առասպելեալ դահակալներ, թագուհիներ, ճարտարապետներ կամ աւերիչ աշխարհակալներ — Նեբրովթ, Շամիրամ, Նաբուգոդոնոսոր, Կիւրոս, որ աշխարհի ամենադեղ բնակավայրն ըրին զայն։ Դարեհ, Աղեքսանդր, որ կապտեցին աւարառեցին զայն, Սելեւկեանք, որ երեսէ ձգեցին զայն ի սպառ։ Այսօր այդ երբեմնի ընդարձակածաւալ քաղաքէն, որ արդի Բարիզու 5—6 անգամն և Լոնտրայի 1 ու կէս անգամին չափ տարածութիւն ունէր, աւերակաց չեղչեկայտեր կ'մնան միայն 18 փարսախի չափ երկարութեան վրայ։ Կ'ենթադրուի թէ եւթը միլիոն չափ բնակիչ ունեցած ըլլայ իր ծաղկեալ շրջանին։ Իր պարիսպը, որ պղնձէ հարիւր դուռ ունէր, և աշխարհի եօթն հրաշալիքներէն մէկն կ'համարուէր, անեղ զօրութեան և յաւերժականութեան տպաւորութիւնը կ'ընէին տեսնողին վրայ։ Քաղաքը Տիգրիս և Եփրատ գետերուն մէջտեղ կ'տարածուէր, որոնք իրարու կ'հաղորդակցէին համակ օրբատաշ մարմարոնէ շինուած փառաւոր ջրանցքով մը։

Սքանչելի ճամբայ մը կ'պատէր պարսպին ներքին մասին շուրջը։ Քաղաքը քառակուսի ձեւով շինուած էր և իւրաքանչիւր անկիւնէն կ'երկարէին ուղղաձիգ և ընդարձակ ծառազարդ ճեմելավայրեր, նման այժմեան եւրոպեան քաղաքաց boulevardներուն, որք տրամանկեան ձեւով կուգային իրար կ'միանային քաղաքին կեդրոնը, ուր անհուն հրապարակ մը կը կազմուէր։

Իբր ներքին զարդ անբջային դիւթական քաղաքի մը, որոյ ճոխութիւնը կը բազմապատկէր արքայից ամենակարող երեւակայութիւնը, կ'տեսնուէին ամէն կողմ հրաշակերտ պալատներ, հսկայապանծ տաճարներ, և ճոխ բուսականութեամբ զարդարեալ և հազարաւոր քառակուսի մեդր տարածութեամբ ընդարձակածաւալ պարտէզներ, մանաւանդ հռչակաւոր Կախեալ Բուրաստանները, որք երփներանգ ծաղիկներով ծածկուած քսան աստիճաններու վրայ յարկ յարկ բարձրանալով՝ սքանչելի ծառերով հովանաւորուած և անուշաբոյր խնկեններով զարդարուած բարձրադիտակ դարաստաններ կ'կազմէին, ուսկէց կարելի էր ամբողջ մայրաքաղաքին ակնապարար համայնատեսիլը վայելել։ Ուա՜ղ փառացն անցաւորի։

Անցնինք Նինուէի, Ասորեստանի Բ. մայրաքաղաքին առասպելեալ Նինոսի դաստակերտին, որ մեծութեան և փառաւորութեան կողմանէ շատ ետ կ'մնայ թէեւ առջինէն, բայց և այնպէս նա ալ հռչակաւոր եղած է երբեմն ասիական մայրաքաղաքաց շարքին մէջ։ Բաբելոնէն բաւական վեր դէպ ի հիւսիս, Տիգրիսի ձախ եզերքին վրայ շինուած էր սա և երեքպատիկ պարիսպով ամրացած։ Ասորեստանի և Քաղդէաստանի բոլոր աստուածութիւններն իրենց մեծահռչակ սրբավայրերն ունէին հոն։ Նա ալ Սարդանապալի, Թակղաթփաղասարի, Սարգոնի և Սենաքերիպի (Սենեքերիմ) նման յաղթող ինքնակալներու Աթոռն եղաւ երկար ատեն, որոց կառուցած հոյակերտ պալատներն 50 տարիէ ի վեր եւրոպացի անխոնջ գիտունք գտնին ամէն կ'պեղեն, երեւան կ'հանեն։ Հսկայ կուռքեր, հոյակերտ և մեծապանծ տաճարներ, վեհաշուք ինքնակալներու բնակավայր մեծափարթամ և ահագին ապարանքներ, փառաւոր մատենադարաններ որոց մէկ հատին, այն է Ասուրբանիպալ ճարտարապետին կառուցածին հետքերը տակաւին կ'մնան, կ'զարդարէին այդ քաղաքը։ Այդ մատենադարաններուն մէջէն գտնուած աղիւսեայ տախտակները (Թուղթի տեղ աղիւսէ տախտակներու, Բուղայի վրայ գրուած էին գրքերը) գիտնոց ձեռքով կարդացուելով; մեծ լոյս սփռեցին Ասորեստանի ներքին և արտաքին պատմութեան վրայ։

Ծոյ, որոյ քաղաքակրթութիւնը թերեւս նախընթաց եղած է Քաղդէաստանի քաղաքակրթութեան, նախ Ելամի թագաւորներուն մայրաքաղաքն եղաւ և շատ դարեր վերջը պարսիկ արքայից սիրելի բնակավայր։ Աղեքսանդր քանդեց, աւարառեց զայն. Սասանեանց օրով քիչ շատ նորէն ծաղկեցաւ, բայց նորէն կործանեցաւ։ Իր աղիւսակերտ պարիսպը 22 քիլոմէդր շրջապատ ունեցած ըլլալու է։ Իր աւերակներն արդի Պարսկաստանի Խուզիստան (Խուժիկ, Խուժաստան) գաւառին մէջ երեք բլուր կ'ծածկեն Կեավուրի վտակին ձախ ափին վրայ։ Ասոնք մասնաւոր հետազօտութեան նիւթ եղան վերջին ատեններս Տէր և Տիկին Տիէօլաֆուայի կողմէ (Դաղլիացի) որ սքանչելի հնութիւններ, հսկայ առիւծներ, բարձրաքանդակ աղեղնաւորներ, ևն. երեւան հանեցին հոն և մէկ մասը Բարիզու Լուվրի թանգարանը փոխադրեցին։ Դարեհի պալատին մնացորդները մանաւանդ մեծվայելչութեան դրոշմը կ'կրեն։

Պերսեպոլիս, նախնի ոստան Աքամենեան Պարսիկ հարստութեան, զոր կանգնեց Դարեհ և կատարելագործեց Քսէրքսէս, կ'աւանդուի թէ կործանեցաւ Աղեքսանդրէն՝ գինեխրային շուայտութեան մը հետեւանքով։ Այս քաղաքին ճարտարապետական շինութիւններն ալ ուսումնասիրելու համար շատ աշխատեցան Եւրոպացիք։ Անոր աւերակոյտը կ'գտնուի Մերտաշի ամայի դաշտին կամ անապատին մէջ (հարաւային Պարսկաստան)։ Փառաւոր մնացորդներէն կ'գուշակուի թէ սքանչելի շէնքեր էին հին Աքամենեանց պալատները։ Հսկայակերտ սանդուխներ, որ կ'առաջնորդէին Արքայից Արքային Վեհարանը, հարիւրաւոր սիւներով զարդարեալ դահլիճներ, ցլագլուխ նրբարուեստ խոյակներ, հրաշալի գեղեցկութեամբ յախճապակեայ բարձրաքանդակ աղիւսներով ծածկուած պատեր, խորաքանդակներ երեւան հանուեցան հոն ալ։ (Կ'արժէ երթալ այցելել Պոլսոյ Կայսերական Թանգարանը, ուր փառաւոր նըմոյշներ կան այդ նշխարներէն։)

Ցամաքային չարաբաստեալ մայրաքաղաքները թողլով, որոցմէ դեռ ուրիշներ ալ կարելի էր յիշել, ինչպէս գիտէք, երբ նախկին ծովային քաղաքներու աւերակներն ալ անգամ մը քրքրել ուզենք, պէտք է յիշենք Տիւրոսը, երբեմն Փիւնիկէի մեծ չահաստանն ու հանգրուանը, որ Ցեսուայ ժամանակն իսկ բարգաւաճ եւ ծաղկեալ վիճակ ունէր։ Սիդոնի յաջորդելով՝ Հիրամի օրով իր ճոխութեան ամենաբարձր աստիճանին հասաւ և Միջերկրականի ծովային վաճառականութեան կեդրոն եղաւ։ Տիւրացիք հիմնեցին Կարքեդոնը՝ Ափրիկէի հիւսիսային եզերքն որ այնքան փայլեցաւ և զօրացաւ ետքը։ Տիւրոսի հսկայ ամբարտակներն որ արդի Պէրութէն 75 քիլոմէդր հեռուն կ'կանգնէին, առնուեցան և կործանեցան Նաբուքոդոնոսորի ձեռքով տասներեք տարուան պաշարումէ ետք (ասիկա աշխարհի պատմութեան մէջ յիշուած ամէնէն երկար պաշարումն է. ասկէ ետքը կուգայ Տրովադայինը որ տասն տարի տեւեց։)

Բայց փոխադրուելով մերձակայ ապառաժուտ կղզեակի մը վրայ, նորէն զօրացաւ քիչ ատենէն և ծովերուն թագուհին եղաւ վերստին։ Ուր ուրեմն Աղեքսանդր, անոր հզօր պարիսպները նուաճելու համար ստիպուեցաւ զայն ցամաքին կցել միացնել հսկայ քարուղիով մը, որ կղզին թերակղզիի փոխակերպեց։ Տիւրոս, որուն մեծափարթամ քաղաքացիներն երկար ատեն հին աշխարհին ամէն ժողովրդոց յանձնակատարներն եղան, այդ հարուածէն վերջն երկար ատեն կէս մեռած վիճակի մը մէջ մնաց, վասն զի Կարքեդոնի անցած էր ծովային մականը, յետոյ պահիկ մ'ալ փայլեցաւ և Միջին Դարուն սկիզբը վերջնականապէս մարեցաւ։ Ցիշատակը միայն կ'ապրի անոր։ Իր ցիրուցան նշխարներէն մաս մը Նորագոյն շինութեանց գործածուած, մէկ մեծ մասն ալ ծովուն աւազները հետզհետէ ծածկած են, որոնք դարերու ընթացքով նախկին իր սքանչելի նաւահանգիստն ալ լեցուցած, անպիտան դարձուցած են։

Այդ թերակղզւոյն ամբողջ արեւմտեան մասը, ուր կայ այժմ կանգնուած Սուռ փոքրիկ քաղաքը, ամայի ծովեզերք մը կ'ներկայացնէ ալեկոծ ժայռերով շրջապատեալ, որոց մէջ կ'նշմարուին աստ եւ անդ կրանիթեայ ծիւներ, սրբատաշ քարեր և խոյակներ։

Գանք վերջապէս Կարքեդոնին, զոր ըստ աւանդութեան հիմնած է Դիդոն թագուհին։ Սոյզը սա է որ Տիւրացի գաղթականութիւն մ'էր այն, որ մայր հայրենիքին ծովային գերիշխանութիւնն և վաճառականական դիրքը ժառանգեց։ Քանի մը շէնքերու հիմերէ և հին ջրամբարներէ զատ, գրեթէ որ եւ է հետք մնացած չէ այժմ այդ ահագին քաղաքէն, որուն արեւելեան ճարտարապետութեամբ կառուցեալ մեծայաղթ և բարձրաբերձ շէնքերն ատենով Բիւրսայի (միջնաբերդ Կարքեդոնի) շուրջը կ'կանգնէին։ Այս ծովային հասարակապետութիւնը, որ հռչակաւոր եղաւ իր առասպելեալ պերճութեամբը, վեհաշուք և անգութ կրօնական արարողութիւններովն և ծէսերովը, Միջերկրականի մէջ ունեցած ամենակարող նաւատորմիղներովն և վարձկան բանակներովն Հռովմայ դէմ հսկայական պայքար մը մղեց, որ ծանօթ է պատմութեան մէջ Պունիկեան պատերազմներ անուամբ և որոց մէջ փայլեցաւ Աննիբաղի հանճարը։ Ուր ուրեմն յաղթուեցաւ և կործանեցաւ Սկիպիոնի ձեռքով, բայց ըստ որում դիրքը նպաստաւոր էր, քիչ ատենէն վերականգնեցաւ իբր Հռովմէական և Քրիստոնէական ոստան մինչեւ որ է. դարուն մեծ փոթորիկին տարուեցաւ, քայքայուեցաւ։ Բայց իրապէս Կարքեդոն մեռնալ, չարաբաստեալ պէտք չէ համարուի, վի իր մօտիկը 16 քիլոմէդր հեռու, կ'ծաղկի այսօր Թունուս, որ կ'երեւայ թէ հին ատենը Կարքեդոնի մէկ արուարձանն եղած ըլլայ, ուր փոխադրուած է կամաց կամաց քաղաքը, ինչպէս շատ օրինակներ կան այս տեսակ մերձաւոր տեղափոխութեանց։ Միայն թէ Կարքեդոն բաց ծովի վրայ էր, մինչ Թունուս ծանծաղ ծոցի մը եզերքը կ'գտնուի։

Գրեց
ՀՈՐՈՍ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ԷԼԻՈՄ

Էլիոմը կազային նոր մարմին մ'է, որուն գիւտը կ'պարտինք լուսապատկերային տարրալուծման (analyse spectrale), բայց Էլիոմի վրայ խօսելէ առաջ բացատրենք թէ ի՛նչ է լուսապատկերային տարրալուծումը։

Ցայտնի է որ մութ սենեակի մը մէջ թափանցող արեգական ճառագայթներու ճամբուն վրայ եթէ պրիսմակ մը դնենք, պրիսմակին դէմ գտնուող հովանեակի (écran) մը վրայ կ'առանանք ծիրանի գօտիի եօթը գոյները ներկայացնող նեղ ու երկար պատկեր մը որ [illegible] կ'կոչուի։ Այս լուսապատկերին մէջ կ'որոշուին սեւ գիծեր, որոնք շերտ (raie) կ կոչուին։ Այսօր փոխանակ մութ սենեակի, [illegible] (spectroscope) կ'գործածեն։ Լուսապատկերադէտին նկարագրութիւնը պիտի չընենք, ինչ որ մեզ հեռուները պիտի տանէր. բայց սաչափը կըրնանք ըսել որ լուսապատկերադէտը երեք գիտակներէ կ'բաղկանայ և լուսապատկերներու քննութիւնը մեծապէս կ'դիւրացնէ։

Արդ, ինչպէս արեւը, նմանապէս բոլոր այն մարմիններն որոնք կրնան լոյս արձակել, իրենց յատուկ լուսապատկեր մ'ունին։ Այսպէս հաստատուն և հեղուկ մարմինները սաստիկ տաքնալով լուսապատկերադէտին մէջ միօրինակ լուսապատկեր մը յառաջ կ'բերեն. իսկ կազայինները փայլուն գիծեր և մութ միջոցներ ունեցող ընդհանուր լուսապատկերներ յառաջ կը բերեն։ Այսպէս, բոլոր ծանօթ պարզ մարմիններն երբ հրաշէկ կազերու վիճակին վերածուին, իրենց յատուկ լուսապատկեր մը կուտան, ուրեմն ամէն մէկ պարզ մարմին իրեն լուսապատկերով կ'ճանչցուի և լուսապատկերային տարրալուծումն ալ լուսապատկերներու միջոցաւ մարմիններու ճանչնալուն կ'ըսեն։ Տարրալուծման այս մեթոտը խիստ զգայուն է և շատ մը նոր մարմիններու գիւտն անոր կ'պարտինք։

Ինչպէս վերը յիշեցինք, Էլիոմի գիւտն ալ կատարուեցաւ լուսապատկերային տարրալուծման շնորհիւ։ 1868ին, Ժանսէն, Սէքքի և Լօքիէ արեգական լուսապատկերին դեղին մասին մէջ նոր շերտ մը տեսան բաց ի այն բազմաթիւ շերտերէն, որոնք երկրի երեսը գտնուող պարզ մարմիններուն արեւի մէջ ալ գոյութիւն ունենալը կ'հաստատէին. այս նոր շերտն որ երկրի յատուկ եղող ո եւ է մարմինի չէր վերաբերեր, իրաւամբ ենթադրել կուտար արեւի մէջ գոյութիւն ունեցող և անոր յատուկ եղող մարմինի մը գոյութիւնը։ Լօքիէ անոր ծագումը ցոյց տալու համար Էլիոմ կոչեց (Ցունարէն էլիօ= արեւ ըսել է)։ Լուսապատկերին մէջ իր շերտերուն մեծ զօրութիւնը՝ արեւի մէջ խիստ մեծ քանակութեամբ գտնուիլը կ'մատնանշէր։

Երկնային քիմէագիտութեան մեծ գիւտերէն մէկն եղաւ այս. քիչ յետոյ բազմաթիւ երկնային մարմնոց լուսապատկերին մէջ Էլիոմի ներկայութիւնն յայտնի եղաւ. ահա այս պատճառաւ է որ Ժանսէն ըսած է, «Ով լուսաւոր, զրկէ ինծի քու մէկ ճառագայթդ և ըսեմ քեզի քու կազմութիւնդ և պատմութիւնդ։»

Այս հրաշալի մարմինն արդեօք միայն երկնային լուսաւորներո՞ւ յատուկ էր թէ ոչ երկրի երեսն ալ կ'գտնուէր։ Այս կէտը լուսաբանուեցաւ առաջին անգամ Բալմիէրիի շնորհիւ որ Վեզուվ լերան արձակած մէկ հրաբխային արտադրութեան լուսապատկերին մէջ հաստատեց Էլիոմի գոյութիւնը։ 1895ին Լօրտ Ռալէյ և Սըր Ուիլեըմ Ռամզէյ երկրիս մթնոլորտին մէջ գտան զայն։

Ամերիկացի հանքաբան մը՝ Հիլլպրանտ, ուրանիոմի մէկ հանածոյէն կազ մը հանած էր զոր ազօթ կարծեց։ Բայց Ռամզէյ որ ամէն կողմ առկօն կ'փնտռէր, այս կազն ուսումնասիրեց և տեսաւ որ 100 են 10 ազօթ կ'պարունակէր և մնացեալ մասն ալ Էլիոմ էր։ Ռամզէյէ զատ Լօքիէ և Քրուքս եւս Էլիոմ պատրաստեցին և անոր լուսապատկերն ուսումնասիրեցին։ Էլիոմն անհոտ և թեթեւ կազ մ'է, բայց ջրածնէն անկէ երկու անգամ աւելի թեթեւ է. ծանօթ մարմիններու մէջէն շատ դիւրաւ կը թափանցէ կ'անցնի։ Էլիոմը դեռ կարելի եղած չէ հեղուցնել. 60 մթնոլորտ ճնշման տակ և մինչեւ հիմա ձեռք բերուած ամէնէն ցած բարեխառնութեան մէջ, որ է զերոյէն վար 260°, դեռ կազային կ'մնայ։ Էլիոմը ջուրի մէջ շատ քիչ կ'լուծուի. բոլոր կազերուն մէջ լոյսն ամէնէն քիչ բեկանող է։ Էլիոմ պարունակող մարմինները բոլոր այն հանքայիններն են որոնք ուրանիոմ, թորիոմ և ռատիոմ նման ճառագայթագրգռիչ (radioactif) են. արդէն ռատիոմ աղերը դատարկութեան մէջ ձգուելով կազային մարմին մը կ'արտադրեն որ վերջը Էլիոմի կ'փոխուի։ Եթէ այս իրողութիւնը վերջնականապէս հաստատուի, Միջին Դարու ալքիմիստներու երազն իրականացած պիտի ըլլայ, արդարեւ առաւելի պարզ մարմին մը որ կերպարանափոխուելով ուրիշ պարզ մարմին մը ծնունդ կուտայ։ Ահա ուրեմն նոր անակնկալ մ'ալ զոր գիտութիւնը կ'ընծայէ մեզ և որ վերջինը չէ անշուշտ։

ԹՈՐԳՈՄ ԳԱԼՃԵԱՆ

Բիւթ Մաէլ (39)

ՖՐԱՆՍԱՑԻՔ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԲԵՒԵՌԻՆ ՎՐԱՅ

ԺԱ.— ԳԱՅԼԵՐԸ

Մութը կոխելու վրայ էր։ Սառոյցին վրայ, փոսփորափայլ կէտերու երկայն շարք մը, կ'ապացուցանէր որ, գիշակերները առանց բնաւ քնանալ միտքերնուն անցընելու, ժիր հսկողութիւն մը ընելու վրայ էին։

Ինչպէս սպաննել, բնաջինջ ընել խայտառակ այդ անասունները, որոնք էին շափաւոր հալածատութիւններուն նայելով, երկու հարիւր հատ մը ըլլալ կ'թուէին տակաւին։

Տեղակալը, որ առաջնակարգ հրացանաձիգ մըն էր, պաշարողներուն դէմ կրակի առաջին նշանը տուաւ։ Իր շուրջը, ներկաները կ'ծափահարէին հրաշալի այդ նշանառութիւնը, որուն ամէն մէկ հարուածը, երկու լուսեղէն կէտերու ջնջումովը կ'սորագծուէր։

Այս խաղը մէկ ժամու չափ զուարճացուց սկաւառակները։ Երեւուն գայլեր ևս ինկան սպային կապարներուն տակ։ Մօտաւորապէս յիսուն հատ ալ ուրիշներ մեռան նաւաղներուն հրացանաձգութենէն։

Բայց թիւի գերակշռութեան տակ ընկճուած հերոսներուն պէս, Հէոփոլդի Լոռոֆոյլին նաւաղներն ալ գոչեցին վերջապէս.

—Համենելիք բան չեն անոնք։

Արդ, այդ պահուն, վերադարձող ընկերակիցները ճամբան էին։ Ի՞նչ պիտի ըլլար եթէ գայլերուն հանդիպէին։

Շոգենաւուն մէջինները լրջօրէն կ'սկսէին վախ զգալ։

Ցանկարծ լուսաւոր գաղափար մը ժայթքեց հրամանատարին միտքին մէջ։

—Հարտի, հրամայեց, այս առտուան մարդիկը առէք նորէն և ընդ առաջ գացէք մեր խեղճ բարեկամներուն։ Ձեր և անոնց ճամբան պիտի լուսաւորենք ասկէց, ելեքտրական ցոլարձակներուն միջոցով։

Անմիջապէս ամէն բան պատրաստուեցաւ։ Լուսարձակներուն ամէնէն հզօրը, իր սպիտակը դէպի հիւսիսային արեւելք դարձուց։ Ճերմակ լոյսի հեղեղ մը, խաւարը խուզարկեց և սառնադաշտին բիւրեղները լուսավառեց։ Եւ զմայլելի այդ պայծառութեան մէջ, յաջողեցան տեսնալ հինգ մթամած ստուերներ, որոնք մեծ դժուարութիւնով կ'շարժէին, շոգենաւէն 1500 մեթր հեռուն։

Հարտի և իր մարդիկը, արդէն իսկ կ'առաջանային գայլերուն վրայ, քարաբինա ի ձեռին։

Ցանկարծ հոմերական քրքիջ մը ժայթքեցաւ բոլոր կուրծքերէն. այնչափ սաստիկ որ հեռուի հինգ ճամբորդները արձագանգ տուին, մինչդեռ տեղակալը ու իր ընկերները, խոլ խնդութեամբ ցնցուածին կ'ստիպուէին կանգ առնել վայրկեան մը։

Ինչ որ տեղի ունեցած էր, գերազանցապէս ծաղրական էր։

Գայլերը, ելեքտրական ճառագայթներու խուրձին առջեւ, անկարծակներու եկած, խուժապի մատնուած ու փախչիլ սկսած էին անձկութեան աղաղակներ բարձրացնելով և ցոլարձակը զանոնք հետապնդելով, ու ահաբեկութիւնին աւելցնելով, փախուստնին կ'փութացնէր։

Տասը վայրկեան չքցած, բովանդակ վոհմակը անհետացած էր։ Այլ եւ սառնադաշտին վրայ, անոնցմէ բնաւ հետք չէր մնար, եթէ ոչ, սքանչելիօրէն սկըրթուած ոսկորի կտորներ, որոնք պէտք եղածէն աւելի կ'ապացուցանէին թէ գարշելի այդ գազանները որչա՜փ կ'յարգէին զիրար, փոխադարձաբար։

Հինգ ազատեալները, ժամ մը վերջը, իրենց եղբայրակիցներուն շնորհաւորութիւններուն ու գուրգուրանքներուն առարկայ ըլլալով, կուգային բազմիլ հրամանատարին սեղանին շուրջը, խանդավառ ու ջերմագին ցպգաճաշի մը ներկայ ըլլալու համար։

ԺԲ.—ԱՐԳԵԼԱՓԱԿ

Ստերն և այնպէս, Իզապել և իր ընկերները, հետզհետէ աւելի հոծ ու կարծր սառնադաշտին վրայէն առաջ կ'վարէին իրենց դժուարին գնացքը, ի հետապնդութիւն այն ճամբորդներուն որոնք դէպի բեւեռ ուղղուած էին և դեռ չէին վերադարձած։

Ցուրտն ալ երթալով կ'սաստկանար։ Դաշտավայրը, ահագին խորտուբորդութիւններով ելեւէջելով, անձայն ու ամայի, կ'տարածուէր, պզտիկ խմբակին քայլերուն առջին։ Այս վերջինին անդամները կ'սկսէին չարաչար կերպով տառապիլ և ջլատութիւնը, յուսահատութիւնը սպրդած էին անոնց մէջ։ Այդ դժնդակ ժամերուն, ամենքն ալ փոխադարձաբար ջանալով յայտնի չընել զգացած անձկութիւնին, լուռ կ'կենային և այդ լռութիւնը, որ և է տրտնջանքէ մը հաղորդական աւելի կսկծալիօրէն պերճախօս էր։

Շոգենաւէն մեկնելնէն ի վեր, արդէն իսկ տասն անգամ, ենթակայ եղած էին, բռնաշունչ փոթորիկներու սաստկութեան։ Ճամբան կ'երկարէր, իր տրտում միօրինակութեանը մէջ. երկինք՝ հիմա ամբողջովին գորշապատ, երկիրիս վրայ ճնշող պատանքի մը երեւոյթները ունէր։

Տակաւին մօտաւորութեան ոչ մէկ նշան կ'երեւար, սառնային այն պատուարին, զոր տ'Էրմօն ու Շնէքեր, օդապարիկին միջոցով, չէին կրցած գլել անցնիլ։ Տե՞ղ փոխած էր արդեօք ան, հալա՞ծ էր արդեօք բոլորովին, թէ ոչ, երկու օդանաւորդները խաղալիկ եղած էին մղձաւանջի մը կամ զոհ եղած էին սառնային կրկներեւոյթի մը առաջ բերած գլխու պտոյտին։

Այս հարցումը անընդհատ Իզապելին միտքը կ'չարչարէր։ Զինքը գօտեպնդող գերմարդկային կորովին հակառակ, չէր կրնար մալլ յուսահատութեան դառն զգացում մը զսպել։ Օդաստոսի վերջին օրերուն հասած էին և տակաւին ոչինչ ձեռք անցուցած էին։

Ամսուն 26ին առտուն, ճամբորդները մէկզնիմէկ, կարծես շլացում մը ունեցան։ Գտնուած տեղերնին քիչ առաջ ճշդած էին. 87° 44՛։ Երկնակամարը հակառակ մառախուղի ծուէններով մռայլ ըլլալուն, սովորականէն աւելի պայծառ ու աւելի բարձր թուեցաւ իրենց։ Հովը, որ շատ ուժով էր գիշերը, դադրած էր յանկարծ։ Արտասովոր, անբացատրելի հանդարտութիւն մը կ'տիրէր մթնոլորտին մէջ։ Միեւնոյն ատեն, տարօրինակ այն քմայքներուն հետեւանքով, որոնց մէկէ աւելի անգամներ ականատես եղած ու վարժուած էին, ընդհէկը կ'բարձրանար ջերմաչափին մէջ։ Զերոյէն 12 աստիճան վար միայն ցոյց կուտար ան։

Ցանկարծ, գոլորշիներու վարագոյրը վերէն վար պատռեցաւ, անանկ ատեն մը ուր այդօրինակ փոփոխութիւն մը բնաւ չէր սպասուեր կամ նախատեսուեր։ Արեւը, որ չաբաթէ մը ի վեր, սքօղուած էր, նորէն երեւան ելաւ ճառագայթարձակ և իր չքեղ շողերը հալած ոսկիի հոսանքներ թափեցին սառնադաշտին բովանդակ մակերեսին վրայ։

Կապոյտ սառոյցները, հսկայական ադամանդներու պէս փառքլատացին և սառած դաշտավայրին մէկ ծայրէն միւսը, անբաղդատելի գոյներու ծիածան մը կազմուեցաւ։

Իզապել չկրցաւ սքանչացումի ճիչ մը զսպել։ Ձեռքերը իրար միացուց աղօթասացութեան ձեւով և քանի մը անգամներ կրկնեց.

—Ո՛հ, ի՛նչ գեղեցիկ, ի՛նչ չքեղ է։

Վայրկեան մը շլացած իր աչքերը, վարժուած էին ա՛լ, տեսարանին մոգութեան։ Եւ ահա, շատ չանցած, երկրախոյզները յաջողեցան նայուածքով չափել տարածութիւնը այն սառնադաշտին որուն վրայ կ'գտնուէին։ Հազիւ մէկ մղոն անդին, սառած այդ դաշտավայրը կանգ կ'առնէր մէկէնիմէկ, կ'կտրուէր սեպաձեւ, և անկէ անդին, ոսկիէ զանակներով մութ կապոյտ ծածկոյթ մը կ'տարածուէր, որուն վրայ սառնադաշտին սպիտակութիւնը ա՛լ աւելի կ'նշմարուէր։

—Ծո՛վը, գոչեց Իզապել, ծովն է ան։ Անկասկածելի, սառէ զերծ, բա՛ց ծովը։

Այդ աղաղակին վրայ, Հիւպէր տ'Էրմօն վազած եկած էր, եւեէն ալ արշաւախումբին բոլոր միւս անդամները։

Արդարեւ ծովն էր երեւցածը, և այնչափ հեղուկ, այնչափ չարժական ծով մը որ, զայն դիտելով, մարդուս հաւատալը չէր գար որ լայնութեան այդ աստիճաններուն տակ և բեւեռին այդչափ մօտիկները կ'գտնուէին։

Հիւպէր, իր կարգին, երկրորդ բացագանչութիւն մը արձակեց։

—Այո, ծո՛վն է։ Բայց, ծովէն անդին, սառոյցներու գօտի՛ն տեսէք։

Եւ ձեռքը կարկառելով հիւսիսային հորիզոնը ցոյց կուտար։

Ճերմակ ուրիշ գիծ մը կ'երեւար հոն, որ թէև նախապէս տժգոյն երկինքին հետ շփոթ հանգամանք մ'ունէր, բայց հիմա, արեւին ճառագայթները կ'ցոլացնէր, այն աստիճան սաստկութիւնով որ, աչք չէր դիմանար։

Ալ այս անգամ, ճամբորդները վերջնապէս համոզուեցան։ Ո՛չ, տ'Էրմօն և Շնէքեր չէին խաբուած։ Ո՛չ, մղձաւանջի մը խաղալիկ եղած չէին անոնք բնաւ։ Անոնք տեսած էին, և աչքովնին տեսած, դարաւոր սառոյցներու այդ գօտին, կայտ այդ պատուարը, որ բեւեռին շուրջը, անհասանելի զրահ մը կ'կազմէ, մահկանացուներուն յանդուգն փորձերուն դէմ։ Իր երեւոյթէն դատելով, կ'հաստատուէր ինչ որ ըսած էին անոր մասին, զայն առաջին անգամ նշմարողները։

Այդ տեսարանին առջեւ, ամենքն ալ սրտապնդուեցան և կորովնին կրկնապատկեցին։ Պզտիկ խմբակը, հոն ձգելով կայանը ու բալխիրները, առաջ նետուեցաւ, դէպի ափերը խորհրդաւոր այդ ովկիանոսին, որ պայծառափայլ այդ լոյսին տակ, կրկներեւոյթի մը արդիւնքը ըլլալ կ'թուէր իրենց։

Շատ չուշացաւ հասան հոն։ Երկու քիլօմէթր միայն առաջանալէ վերջը, յաջողեցան ձեռքերնին մխել աղի ջուրին մէջ։ Եւ իրենց համար ճշմարիտ հեշտանք մը եղաւ, երբ զգացին շատ աւելի տաք այդ ջուրին հպումը, հիւսիսային հովին խայթող շունչէն այրած իրենց վերնամաշկին վրայ։

Ուա՜ղ, կարճատեւ եղաւ այդ հաճոյքը։ Մտատանջութիւնը վերսկսաւ։

(Շար.)